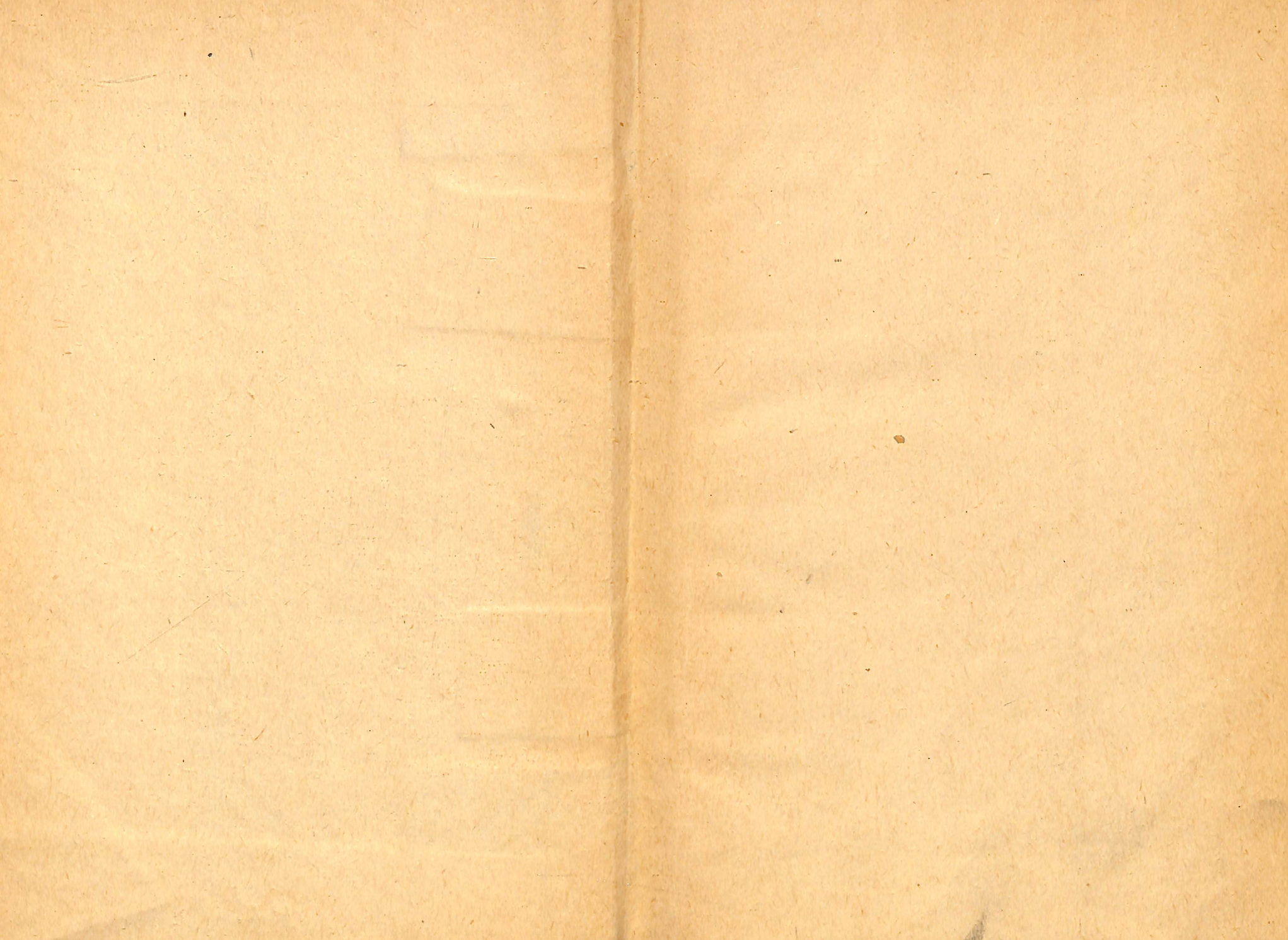

825
f - 29

1500
5318
82
F 29

Բ Ա Ո Ւ Է Ն

ՓԸՅԼՈՒՆ ԿՈՊԷԿ

Մանկական վեպիկ

Թարգմանեց

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԲՈՒԴԱՂԵԱՆ

Երևանի գրագրչական-ընկերություն.

ԹԻՖԼԻՍ.

Տպարան Մովսիսի Վարդանեան

Тип. М. Вартапянца, Гановская улица.

1893

1008
1036319

1 - MAR 2013

921

ՓԱՅԼՈՒՆ ԿՈՊԵԿ

Մ ա ն կ ա կ ա ն վ է պ

Ա.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 8-го Іюня. 1893 г.

ուցէ ընթերցողներին շատերը ոչինչ գաղափար չունին Բօանդ Կօրտ թաղի եւ նրա թշուառ բնակիչների մասին: Լօնդոնի խուլ փողոցներում այնպիսի գետնափոր տներ կան, որոնք բոլորովին զուրկ են լոյսից եւ մաքուր օդից: Այդտեղի աղքատ բնակիչները շատ անմաքուր են ապրում: Հալալ բրտինքով չը կամենալով իրանց օրական ապրուստը ճարելու, նրանք մեծ մասամբ գողութեամբ են պարապում: Ամենայն օր ծեծը, հայհոյանքը, կռիւն անպակաս է այդ տեղ: Ահա այդ թաղը կոչւում է Բօանդ Կօրտ:

Բօանդ Կօրտի մի խոնար եւ մութ գետնափոր տանը ծնուեցաւ Դիկ Նէյսօն մանուկը՝ մեր պատմութեան հերոսը: Նա այդտեղ ապրում էր եւ մեծանում մինչեւ տասներկու տարեկան հասակը: Թէ ինչպէս էր

նա ապրում, ինչով էր կերակրում եւ ինչ էր հագնում, գոյություն է երեւակայել:

Նրա մայրն առաջ շատ աշխատասէր եւ բարի աղջիկ էր եւ ծառայում էր մի մանրավաճառի տանը, բայց յետոյ գոյություն ունեցող արքայազնի պատկուհեցաւ մի գինեմոլ մարդու հետ. պատկուհեցաւ յետոյ մարդն այնպէս անձնատուր եղաւ արքայազնին, որ զրկուհեցաւ իւր առաջուկայ լաւ տեղից, եւ հետզհետէ այնքան աղքատացաւ, որ հին շորեր, կօշիկներ, ոսկորներ, թղթի կտորներ հաւաքելով ու ծախելով, հազիւ էր կարողանում մի կտոր հաց ձարել: Թէ եւ այս գործն էլ կարող էր շատ օգտուէտ լինել, բայց թէ ինքը եւ թէ իւր կինն այնպէս սաստիկ հարբում էին, այնքան քիչ փող էին խնայում սեւ օրուայ համար, որ գրանք շատ հազիւ էին կարողանում ձաշել, եւ ինչ որ ձեռքն էր ընկնում, այն էին ուտում: Էլ ինչ ասել կուզէ, որ տան սարգ ու կարգը շատ վատ էր: Հայրն ամենեւին ուշք չէր գարձնում որդու վրայ, իսկ մայրը թէեւ ուստիկ սիրում էր իւր երեխային, բայց գինեմոլութիւնը չէր թող տալիս նրան իւր մայրական պարտաւորութիւնը կատարելու: Ահա այսպիսի տանն էր մեծանում մանուկը:

Դիկը շատ գեղեցիկ եւ ուրախ երեխայ էր, բայց նրան տեսնողն առանց ծիծաղի չէր կարող նայել նրա վրայ: Խեղճին այն մաշած շորերն էին հագնում, որ հայրը չէր կարողանում ծախել փողոցում, եւ ի հարկէ, որ շորը երեխայի վրայ լաւ չէր նստում. որովհետեւ

շատ անգամ այնպէս նեղ էր լինում, որ խեղճ երեխան քիչ էր մնում ճիւղուի, իսկ երբեմն այնքան լայն եւ մեծ, որ հազիւ կարողանում էր ման գալ: Բայց մանուկը շորի մասին ամենեւին չէր մտածում. անցորդներն էլ աւելի նրա սեւորակ աչիկներին ու սիրուն գանգրահեր գլխին էին նայում, քան թէ նրա շորին:

Դիկի մանկութեան առաջին տարիները շատ լաւ անցան: Հէնց որ ման գալ սովորեց թէ չէ, նա, ինչպէս եւ ամեն երեխայ, սկսեց ցիւցիկ կարկանդակներ, լաւաշներ ու հողէ տներ շինել. ապա գնդախաղի ժամանակը հասաւ: Գնդախաղն էլ այնպէս են սիրում մանուկները, որ նրանցից ամենաաղքատն անգամ կարողանում է իւր համար գնդակ շինել. այնուհետեւ Դիկը դարձաւ փողոցի տղայ: Նա իւր ընկերների հետ ամբողջ օրերով փողոցներումն էր թափառում, եւ գեղեցիկ զարգարուած խանութների առաջ եւ կանգնած՝ զարմանքով նայում էր սիրուն խաղալիկներին, կամ մրգավաճառի խանութի առաջ դարսած կարմրաթուշ խնձորներին ու դեղնագոյն նարինջներին նայելի՜ս՝ բերանի ջուրն էր գնում: Եթէ Դիկի կամ սրա ընկերների ձեռքը մի քանի կոպէկ էր ընկնում, այն ժամանակ էլ նրանց ուրախութեանը չափ չը կար: Իսկոյն վազում էին խանութ եւ առնում իրանց սիրած քաղցրաւէնիքը կամ թթուաշ նարինջը:

Բայց Դիկն ամենից շատ սիրում էր կօլէնտ Գարգէնի վաճառանոցը գնալ եւ ժամերով կանգնած նայել

Հիանալի ծաղիկներին, որոնց մանկութիւնից արդէն սիրում էր:

Այդ վաճառանոցում ծախում էին մրգեր, ընդեղէններ ու ծաղիկներ: Ռիկը համարեաւ ամեն օր այդտեղ էր անցկացնում իւր ժամանակը, այնպէս որ մըրգավաճառները նրան լաւ էին ճանաչում: Երբեմն մի նարինջ կամ մի խնձոր տալով՝ գործի էին ուղարկում նրան. իսկ եթէ երեկոյեան էին գործի ուղարկում, ընծայում էին նրան նաեւ թառամած ծաղիկների փնջեր: Նա սիրում էր այդ ծաղիկների փնջերը տուն տանել եւ դնել կոտրած ծաղկամանում, որ առաւօտը զարթնելիս՝ զմայլուի նրանցով:

Հէնց այդ ժամանակ Կօլէնտ Գարդէնի վաճառանոցի մօտ, մի փոքրիկ տնակում բնակւում էր ծերունի Թոմասը: Նա երիտասարդ հասակում ծառայում էր մի հարուստ պարոնի տանը, բայց երբ ծերացաւ՝ բարի պարոնը նշանակեց ծերունուն փոքրիկ թոշակ նրա հաւատարիմ ծառայութեան համար: Բացի սրանից, Թոմասը միշտ վաճառանոցումն էր լինում, եւ զանազան յանձնարարութիւններ կատարելով՝ բաւական փող էր աշխատում: Ծերունին մենակ էր ապրում: Նա մի քանի տարի առաջ զրկուել էր կնոջից, իսկ նրա միակ տասներկու տարեկան որդին մեռել էր ծաղիկից:

Ծերունի Թոմասը միշտ վաճառանոցում լինելով, չէր կարող չը նկատել փոքրիկ Ռիկին, որ շատ նման էր իւր մեռած որդուն: Բայց գուցէ ծերունին երբեք էլ չը խօսակցէր նրա հետ, եթէ չը պատահէր հետե-

ւեալ անցքը, որը կը պատմենք մեր ընթերցողներին:

Մի երեկոյ մի մրգավաճառ կին կամենալով տուն գնալ, սկսեց խնձորները կողովը դարսել, բայց կողովը շուռ եկաւ եւ խնձորներն այս ու այն կողմը գլորուեցան: Ռիկը շատ մօտ էր կանգնած եւ իսկոյն սկսեց օգնել կնոջը խնձորները հաւաքելով. խեղճ կինը շատ էր ափսոսում, որովհետեւ խնձորները շատ լաւ տեսակիցն էին եւ այդ պատճառով էլ շատ թանգ էր ծախում: Մի քանիսը գլորուեցան մեծ սեղանների ու քթոցների տակ եւ Ռիկը մտաւ, որ հանէ: Խնձորները դուրս հանելիս, նա երեք խնձոր իւր մեծ գրպանը ձգեց: Թէեւ Ռիկը չէր տեսնում, բայց նրանից շատ մօտ կանգնած էր Թոմասը: Ծերունին նկատեց, որ Ռիկը խնձորները գրպանը ձգելուց առաջ իւր չորս կողմը նայեց, որ իմանայ թէ իրան արդեօք ոչ ոք չէ տեսնում: Ծերունին սկսեց հետեւել նրան. նա տեսաւ, թէ ինչպէս մանուկը բերեց հաւաքած խնձորները կնոջը տուեց, ինչպէս կինը շնորհակալութիւն արաւ եւ բերած խնձորներից մէկն էլ երեխային ընծայեց:

Արդէն շատ ուշ էր եւ Թոմասը պիտի տուն գընար. բայց երբ երեխային միտն էր բերում, շատ էր վշտանում, մանաւանդ որ մանուկը շատ նման էր իւր մեռած որդուն: Ծերունին այսպէս էր մտածում. «Ես հաւատացած եմ, որ այս մանուկը բաղդի բերմունքին թողած այն թշուառ արարածներից մէկն է, որոնք չեն հասկանում, թէ ինչն է չարն եւ ինչն է բարին»: Նա չէր ուզում տեղն ու տեղը երեխային գողութեան մէջ

մեղադրել, բայց նոյն իսկ մանկան համար յնասակար էր համարում նրա արարմունքն առանց ուշադրութեան թողնելու: «Ո՞վ է իմանում, ասում էր ծերունին, մանուկը կարող է գողութեանն ընտելանալ եւ վատ կը վերջացնի իւր կեանքը. անոր սուտ չէ՝ ասած թէ «Ձուի գողը՝ ձիու գող կը դառնայ»». բայց եթէ հիմիկուց նախազգուշացնենք նրան, դրա պէս աշխոյժ մանուկը գուցէ դեռ կարողանայ բարի եւ ազնիւ մարդ դառնալ»:

Մինչդեռ Ռիկն անուշ անուշ կծոտում էր մրգավաճառ կնոջից ստացած համեղ խնձորը եւ մտածում էր, թէ դեռ էլի երեք անգամ պէտք է նոյն բաւականութիւնն ունենայ, մի ձեռք դիպաւ նրա ուսին. Ռիկը վեր թռաւ եւ տեսաւ Թոմասին:

— Ես քեզ հետ խօսելիք ունիմ, մանուկ, ասաց ծերունին. արի՛ գնանք իմ տուն, թէյ խմենք:

Ռիկը նայեց ծերունու երեսին եւ տեսաւ, որ թէ՛ եւ նրա ճակատը կնճիւռներով էր ծածկուած, բայց շատ բարի տեսք ունէր: Մանուկը չը վախեցաւ եւ վստահ հետեւում էր նրան: Խեղճն այնքան ուշ ուշ էր արժանանում թէյ խմելու բաղդին, որ թէյի անունը լսելիս, բերանի ջուրը գնաց: ձանապարհին ծերունին հարց ու փորձ էր անում երեխային, թէ որտեղ է բնակւում, ի՞նչ է նրա անունը, ունի՞ հայր եւ մայր եւ ինչո՞վ են պարապում, եւ Ռիկը համարձակ պատասխանում էր ծերունուն: Այսպէս քաղցր զրոյց անելով՝ նրանք հասան ծերունու բնակարանը:

Թէ՛ եւ ծերունու սենեակը շատ հասարակ էր սարգած, բայց Ռիկը երբ իրանց աղբատիկ խրճիթը մտաբերեց, կարծեց թէ պալատումն է նստած:

Սենեակի մէջ տեղը դրած էր մի բոլորակ սեղան, իսկ մի ուրիշ քառակուսի սեղան դրած էր անկիւնում, որի վրայ դարսած էին մի քանի գրքեր. սենեակի միւս անկիւնում դրած էր փայտեայ մահճակալ, իսկ մահճակալի մօտի պատից կախ էր արած հին պարոնի ընծայած վագրի մորթին, որը ցերեկը զարդարում էր սենեակը, իսկ ձմեռուայ ցուրտ գիշերներին տաքացնում ծերունու սառած մարմինը:

Ծերունին նստեցրեց երեխային աթոռի վրայ, եւ տուեց նրան մէկ պատկերազարդ գիրք, որ նայելով ժամանակ անց կացնէ, իսկ ինքն սկսեց թէյ պատրաստել: Մանուկն աւելի նայում էր ծերունուն, քան պատկերներին:

Ծերունին առաջ կրակ վառեց, ասլա պղնձեայ թէյամանով ջուր բերեց ու դրեց կրակի վրայ. յետոյ բացեց պահարանը, հանեց թէյամանը, երկու բաժակ, հաց եւ կարագ: Այս ամենը կարգին դարսելով, նա գնաց իւր տան մօտի խանութը եւ բերեց երկու կտոր տապակած միս, (այդ խանութում ամեն տեսակ ուտելիք ծախում էին): Նրբ թէյամանով ջուրը եռ եկաւ, ծերունին թէյն ածեց մէջը. տաքացրած խորովածի անուշահոտ բուրմունքով ամբողջ սենեակը լցուեցաւ: Ռիկի բերանի ջուրը գնում էր եւ խեղճն անհամբեր սրտով սպասում էր, թէ երբ պէտք է թոյլ տան ու-

տելու: Վերջապէս ծերունին ասաց. «Որդեակ, անուշ արա»: Մանուկը կրկնել չը տուեց խնդիրը, իսկոյն մօտ քաշեց աթոռը եւ երբ ուզում էր պատառը բերանը դնել, ծերունին ասաց նրան. «Կանգնիր որդեակ, առաջ աղօթք անենք»: Ծերունին սովորութիւն ունէր սեղան նստելուց առաջ միշտ աղօթելու: Դիկը զարմացած նայում էր, թէ ինչպէս ծերունին ջերմեռանդ աղօթում է: Մանուկն իւր կեանքում այդպիսի բան չէր տեսել եւ այս շատ զբաղեցնում էր նրան: Բայց համեղ խորովածը, կարագով հացն ու քաղցրահամ թէյը շուտով ամեն բան մոռացնել տուին նրան: Բարի տանտէրը ինքը շատ քիչ էր ուտում, միայն սաստիկ ուրախանում էր, երբ տեսնում էր, որ իւր փոքրիկ հիւրը մեծ ախորժակով է ուտում: Բարեսիրտ ծերունին վշտանում էր, որ շուտով պէտք է խօսէր մանկան հետ նրա գողութեան մասին:

Երբ թէյ խմելն աւարտեցին, մաքրասէր ծերունին իսկոյն լուաց բաժակները, ամանները, թէյամանը եւ ամենը դրեց իրեն տեղը. ապա դարձաւ երեխային այս խօսքերով.

— Որդեակ իմ, ես քեզ մի բան պէտք է ասեմ, որ քեզ համար շատ ծանր է լսել. դու գրպանումդ խնձորներ ունիս. այդ խնձորները դու գողացար մրգավաճառ կնոջից: Դիկ, գողութիւնը վատ բան է, իսկ դու արդեօք գող չե՞ս»:

Փոքրիկ գողի դէմքը փոխուեցաւ, ականջներն ու այտերը կարմրեցան. նա շատ լաւ իմանում էր, որ գո-

ղերին սովորաբար սպասում է բանտը եւ արդէն սկսեց կասկածել, որ չը լինի թէ ծերունի Թոմասը շորը փոխած ոստիկան է, եւ ուրեմն ինքն արդէն բռնուել է. բայց միեւնոյն ժամանակ մանուկը զարմանում էր, որ ոստիկանը պատժելուց առաջ, այսպիսի քաղցր թէյ խմեցրեց իրան: Ծերունին սպասում էր պատասխանի. իսկ երեխան ճարահատուած ուզում էր մի սուտ հնարել, որ կարողանար ազատուել ու ասաց, որ նոյն իսկ մրգավաճառ կինն էր ընծայել նրան խնձորը:

— Ո՛չ Դիկ. նա քեզ միայն մի խնձոր ընծայեց եւ այն էլ իսկոյն կերար:

Դիկը հետզհետէ աւելի շփոթուեցաւ եւ երբ իմացաւ, որ ծերունուն ամեն բան յայտնի է, սկսեց լալ ու աղաչել, որ իրան արձակէ: Բարի ծերունին գրկեց մանկանը եւ ասաց, որ ինքն ամենեւին չէ ուզում ոչ պատժել, ոչ էլ մէկին յայտնել նրա գողութիւնը: Եւ սրբելով երեխայի արտասուները, շարունակեց. «Այո, որդեակ, թէեւ ես ոչ ոքի չեմ ասիլ, բայց Աստուած տեսաւ արարմունքդ եւ նա կը պատժէ քեզ, եթէ չես ուղղուիլ»:

Թոմասը երկար բարակ խրատում էր երեխային եւ հասկացնում նրա վատ արարքը: Կամայ կամաց զղծման արտասուներն սկսան փայլիլ երեխայի աչքերում, որովհետեւ նրա անմեղ եւ քնքոյշ սիրտը դեռ բոլորովին չէր փչացել: Նա հանեց գրպանից գողացած խնձորները եւ խնդրում էր ծերունուն վեր առնել:

— Դրանք իմն չեն, որդեակ, ասաց ծերունին. ես

ինչպէս կարող եմ վերցնել:

— Ուրեմն ես դուրս կը ձգեմ պատուհանից, ասաց Ռիկը:

— Այդ էլ անկարելի է, ասաց Թոմասը. խնձորները քոնը չեն եւ դու իրաւունք չունիս դուրս ձգելու:

Ռիկը շփոթուած, չէր իմանում ինչ անել:

— Ես կարծում եմ, որ դու պէտք է վերադարձնես խնձորները մրգավաճառ կնոջը, ասաց ծերունին: Ես գիտեմ, որ նա բարեսիրտ է, եւ գուցէ կը ների քեզ քո յանցանքը: Եթէ յիշաւի վշտանում ես, որ գողացար, դու ուրախութեամբ կը վերադարձնես. խնձորներն ինձ մօտ թող. վաղը կը գաս, եւ մենք միասին կերթանք վաճառանոց եւ կը վերադարձնենք խնձորները մրգավաճառ կնոջը:

Ռիկը խոստացաւ միւս առաւօտը գալ եւ մըխիթարուած սրտով վերադարձաւ տուն, ճանապարհին մտածելով ու զարմանալով իւր տեսածի ու լսածի վրայ:

Առաւօտը զարթնելիս, Ռիկը տեսաւ պատուհանի վրայ ծաղիկներ: Բայց նա այնքան շփոթուած էր, որ այս անգամ չը կարողացաւ նրանցով զբաղուիլ. խղճի խայթն անդադար յիշեցնում էր նրան իւր երեկուան արարմունքը: Եւ եթէ նա աղօթել գիտենար, գուցէ իւր շփոթուած մտատանջութիւնն այս խօսքերով յայտնէր:

«Տէր Աստուած, Դու որ ստեղծեցիր այս ծաղիկները, օգնիր ինձ, որ ազնիւ մարդ դառնամ. ես այլ եւս չեմ ուզում գողանալ եւ սուտ խօսել»:

Թոմասը շատ ուրախացաւ, երբ միւս առաւօտ սենեակը մտաւ Ռիկը. ծերունին կասկածում էր, որ մանուկ չի վերադարձնիլ խնձորները: Բայց Ռիկի գալը ցոյց էր տալիս, որ նա զղջացել է իւր արածի վրայ եւ եկել է պատիժ կրելու: Որովհետեւ շատ ծանր է մարդու համար գնալ եւ խոստովանել յանցանքը, թէ եւ ազնիւ մարդն աւելի ծանրութիւն է զգում իւր սըրտում, որ չէ խոստովանել իւր չարութիւնը:

Մրգավաճառ կինը սաստիկ զարմացաւ, երբ Թոմասը մօտենալով նրա սեղանին յայտնեց, որ Ռիկը կամենում է վերադարձնել նրան այն երեք խնձորը, որ երեկ գողացել էր: Խեղճ Ռիկը մի խօսք անգամ չէր կարողանում ասել, որովհետեւ սաստիկ վախենում էր. թէ մրգավաճառ կինը կը պատժի նրան: Բայց կինը ժպտալով պատասխանեց, թէ ինքը յոյս ունի, որ մանուկն այլ եւս չի գողանալ եւ երբ կամենում էր գողացած խնձորներից մէկն էլ ընծայել երեխային, ծերունին չը թողեց եւ շտապով հեռացրեց նրան այդտեղից: Նա խիստ էր եւ չէր ուզում, որ անկեղծ խոստովանութիւնը խնձորով վարձատրուի:

Երեկոյեան երբ կինը պատահեցաւ Թոմասին եւ հարցրեց երեխայի մասին, ծերունին պատմեց բոլորը:

— Բայց միթէ մեծ մեղք է գործել խեղճ մանուկն, ասաց կինը. պատահմամբ երեք խնձոր է գտել եւ ձգել գրպանը, ուրիշ ի՞նչ ոչինչ:

Ծերունին մի լաւ նայեց նրա երեսին եւ գլուխը շարժելով, ասաց. «Խեղբեմ լաւ մտաբերիր, քոյրիկ, թէ

ինչո՞ւ համար Ադամն ու Եւան դրախտից արտաքսուեցան. չէ՞ որ միայն մի խնձորի համար, ուրիշ ի՞նչ ոչինչ:

— Է՛հ, ձեզ հետ ո՞վ կարող է վիճել, եւ ճշմարիտ, դուք այնքան կարգացած էք, որ այդպիսի բաներն ինձնից լաւ էք հասկանում:

Այս միջոցին մօտեցան սեղանին գնողները եւ կրտրեցին նրա խօսքը:

Բ

յն օրուանից Ղիկն ու Թոմասը բարեկամացան. մանաւանդ Ղիկի նման անտէր անտիրական մանկան համար թանգ էր ծերունու բարեկամութիւնը: Թոմասը յայտնեց երեխային, որ այսուհետեւ կարող է շուտ շուտ գալ իւր տուն. ծերունին գնեց նրա համար այբբենարան եւ սկսեց կարդալ սովորեցնել: Ղիկն աչքաբաց եւ սրամիտ երեխայ էր եւ շուտով սովորեց տառեր գրել եւ բառեր կարդալ: Ծերունին գնեց նոյնպէս մի գեղազրութեան տետրակ: Ղիկի թանաքոտ մատները պարզ ցոյց էին տալիս, որ աշակերտն ու ու-

սուղիչը մեծ եռանդով են աշխատում: Եւ որքան ուրախացան երկուսն էլ, երբ Ղիկը գեղեցիկ եւ անսխալ գրեց իւր ազգանունը իւր ընթերցարանի կազմի վրայ:

Բացի գրել կարգալուց, Ղիկը սովորեց նոյնպէս լաւ վատից զանազանելը, որ երբէք չէր կարող իրանց տանը սովորել: Մանկան բաղդից ծնողները երբէք չէին հարցնում, թէ ո՞ւր է կորչում նա ամբողջ օրերով եւ ինչ է անում: Կիւրակի օրերը նա փոխանակ առաջուայ պէս փողոցներում թափառելու, Թոմասի հետ միասին եկեղեցի էր գնում:

Այսպիսով ժամանակն անցնում էր, Ղիկը մեծանում եւ Թոմասը մոռա՞ծում էր, թէ ինչ գործ ճարի նրա համար: Մանկան ապագան այնքան էր գրաւում բարի ծերունուն, որ մէկ անգամ անձամբ գնաց Բօանդ Կօրտ խօսելու նրա ծնողների հետ. բայց դժբաղդաբար Ղիկի ծնողներն այդ օրը հարբած էին, ուստի եւ չը կարողացան ծերունուն մի որոշ պատասխան տալ: Երբ ծերունին տեսաւ այս թշուառ ծնողներին, աւելի եւս ցաւեցաւ դժբաղդ մանկան վրայ: Նա չը գիտէր թէ երեխային ինչպէս օգնի. ինքն այնքան փող չունէր, որ իւր հաշուով պահէր երեխային, եւ մի այնպիսի բարերար էլ չէր ճանաչում, որ ինամէր եւ պահպանէր նրան: Նա խորհուրդ արաւ իւր տան տիկնոջ հետ, միայն սա էլ պատասխանեց, որ մանուկները շատ, ձանձրալի են եւ քանի փոքր են, վնասից աւելի ոչինչ օգուտ չեն տալիս: Ճանտիկինն ուղիղ էր ասում, որովհետեւ ինքն էլ երկու որդի ունէր, եւ չը գիտէր

Թէ ի՞նչ անէր: Բայց եւ այնպէս, Թումսը շարունակում էր սովորեցնել երեխային եւ ամէն կերպ աշխատում էր, որ մանուկը բարի եւ ազնիւ մարդ դառնայ:

Մի առաւօտ Ղիկն աննպատակ ման էր գալիս Ստրանդ փողոցում իւր ընկեր Լարկինզի հետ: Նրանք կանգնեցան մի գրախոսութի առաջ եւ պատուհանից նայում էին պատկերազարդ գրքերին: Այս միջոցին խանութին մօտեցաւ մի ձիաւոր, որ չորս կողմն էր նայում, կարծես թէ ուզում էր գտնել մէկին որ իւր ձիու սանձը բռնէր, մինչեւ ինքը խանութից դուրս կը գար: Ղիկը մօտ վազեց եւ յայտնեց որ ինքը կարող է ձիու սանձը բռնել: Պարոնը նայեց մանկան ուրախ դէմքին եւ տուեց նրան սանձն ասելով. «Դէհ, պըստիկ, պահիր ձիս, մի վախենար, չի կծիլ»:

Պարոնը գրախոսութում զանազան գրքեր էր ընտրում: Նա մի երկու անգամ դուրս նայեց, եւ տեսնելով որ Ղիկը ամուր բռնած ունէր ձիու սանձը, ժպտալով ներս էր մտնում: Ղիկը շատ հաւանեց պարոնի ուրախ եւ բարի դէմքը:

Երբ պարոնը դուրս եկաւ խանութից եւ ուզում էր ձի նստել, գրպանից հանեց թղթում փաթաթած սեւ փող եւ տալով Ղիկին, ասաց. «Առ պտուղիկ, այդ էլ քո աշխատութեան վարձը, ես չը գիտեմ այդտեղ որքան է, բայց ինչքան շատ լինի, այնքան քեզ համար լաւ է»:

Հէնց որ պարոնը ձի նստաւ եւ ուզում էր հեռանալ, խանութից դուրս եկաւ գործակատարը եւ ինչ

որ հարցրեց: Պարոնը բարձրաձայն պատասխանեց. «Գրօպենէր փողոց, № 5» եւ գնաց:

Ղիկը շտապով բաց արաւ թուղթը եւ ապշած մընաց, երբ տեսաւ որ պղնձէ դրամների հետ մի ոսկի դրամ էլ կար:

Նա իւր կեանքում միայն երկու անգամ էր տեսել ոսկի դրամ, այն էլ ձեռքին չէր բռնել: Նրա ընկեր Լարկինզն աղաղակեց.

— Օ՛հ, պարոնը քեզ ոսկի դրամ է ընծայել. այլ քեզ բաղդ:

Ղիկի ուրախութեանը չափ չը կար:

— Գիտե՞ս ինչ կայ, սատանի ճուտ, ասաց Լարկինզը, որը սրտով ուզում էր Ղիկի հաշուով ճաշել. դու փողոցում շուտ շուտ մի երեւացնիլ այդ փողը, թէ չէ անցորդները կ'ասեն թէ գողացել ես. մեզ պէս աղքատ թշուառականներին ով է սեւցրել ոսկի դրամը. եւ մէկ էլ, գիտե՞ս ինչ կայ եղբայր, դու քո հօրն էլ չ'ասես, թէ այդպիսի բաղդի ես արժանացել, թէ չէ գլխիդ խփելով փողդ կառնի եւ օղիի կը տայ: Աստուած վկայ, ճիշդն եմ ասում:

Ղիկն այլ եւս բռն չտաց, փողերն առաջուան պէս փաթաթեց եւ գրպանը դրեց:

— Լսիր, Ղիկ, շարունակեց Լարկինզը, ի՞նչ ես կարծում, չը գնանք ամենից առաջ մօտիկ պանդոկը ճաշելու:

Այս խօսքերը լսելիս, քաղցած Ղիկի ախորժակը բացուեցաւ. նա թէեւ գիտէր, որ շատ համեղ կը լինի

1008
36319

խորոված միսը գետնախնձորով, բայց երբ մտածեց, որ այս փաղերը իւրը չեն, խորն ան քաշելով, ասաց.

— Զը կարծեմ որ պարոնը ցանկանար ինձ ոսկէ դրամ ընծայել. նա ասաց, որ թղթի մէջ միայն սեւ փող կայ, եւ ես հաւատացած եմ, որ նա չը գիտէր, թէ այն տեղ ոսկի էլ լինէր:

— Եթէ նա սխալուել է, ուրեմն քեզ համար աւելի լաւ: Ել ի՞նչ ես մոլորուել, գնանք էլի:

Կար ժամանակ, որ Ռիկն այսպիսի դիպուածում Լարկինզից աւելի լաւ չէր կարող դատել, բայց այժմ նա անազնութիւն էր համարում ուրիշի ունեցածը սեփականել:

— Ես կը ցանկայի վերադարձնել պարոնին ոսկի դրամը, ասաց Ռիկը: Եթէ այդ փողն ինձ մօտ պահեմ, միեւնոյն է թէ գողացել եմ:

— Ի՞նչ, վերադարձնել: Գժուել ես, ի՞նչ է, զարմացած աղաղակեց Լարկինզը, մանաւանդ որ սրտով էլ ցանկանայիր, չէիր կարող, որովհետեւ չը գիտես թէ պարոնը որտեղ է կենում:

— Ի՛նչպէս չը գիտեմ, պատասխանեց Ռիկը. նա ինչ որ հրամայեց ուղարկել իրան Գրօսվենէր փողոցը, № 5: Ուրեմն նա այնտեղ է կենում:

Լարկինզը սաստիկ անբաւական էր Ռիկի յիմար դիտաւորութիւնից եւ տեսնելով, որ այլ եւս յոյս չըկայ համեղ ճաշ ուտելու, սկսեց ծաղրել նրան եւ հազար ու մի անպատիւ խօսք ասել, բայց ի զուր: Վերջապէս խեղճ Ռիկն իւր անպիտան ընկերից ազատուելու հա-

մար գնաց Թոմասի մօտ, որից ուզում էր խորհուրդ հարցնել. բայց ծերունուն տանը չը գտաւ: Ռիկը գնաց վաճառանոց որոնելու նրան, բայց ծերունին այնտեղ էլ չէր:

— Ես հաստատ հաւատացած եմ, որ ծերունին կ'առէր, թէ փողերը պէտք է վերադարձնել պարոնին. ուրեմն այս ըոպէիս գնամ եւ վերադարձնեմ, ասաց մանուկն ու գնաց:

Թէ եւ Ռիկը լաւ էր ճանաչում Լօնգոնի փողոցները, բայց որովհետեւ քաղաքի արեւելեան կողմը շատ քիչ էր եղել, այդ պատճառով էլ հարց ու փորձ անելով, հազիւ կարողացաւ գտնել Գրօսվենէր փողոցը:

Երկար որոնելուց յետոյ, երբ վերջապէս տան №-ը գտաւ, քիչ մնաց զարմանքից խելըը գնար, այնքան մեծ եւ գեղեցիկ էր իւր փնտրած տունը: Պռները շատ գեղեցիկ եւ ամուր էին, իսկ զանգակն այնպէս բարձր էր շինած, որ երեխայի ձեռքը չը հասաւ նրան, որ հնչեցնէր: Նա չը գիտէր ի՞նչ անի. բայց վերջը մտածեց, թէ լաւ չէ, որ իւր նման ցնցոտիներ հագած աղբառն այդպիսի շքեղ տան դռանը կանգնի: Եւ ուրեմն աւելի լաւ կանէ, որ մեծ դռնովը ներս մտնի: Այսպիսով երբ խոհանոցին հասաւ, նա սիրտ չէր տնում բաղխելու դուռը. վերջը մանուկը կամաց բաղխեց, բայց ոչ ոք չերեւաց: Մի փոքր յետոյ դարձեալ բաղխեց, բայց աւելի սաստիկ. դուռը բացուեցաւ եւ նրա առաջ դուրս եկաւ մի աղջիկ ու հարցրեց, թէ ի՞նչ է ուզում:

— Ես ցանկանում եմ տեսնել պարոնին. նա ասաց, որ այստեղ է բնակւում, պատասխանեց Դիկը:

Աղջիկը զարմացաւ եւ մէկ էլ կրկնել տուեց խօսքը: Այժմ մանուկն աւելի սպարզ էր խօսում. նա ասում էր, որ կամենում է տեսնել այն պարոնին, որը Ստրանդ փողոցում ձին պահելու համար փող էր բաշխել իրան:

Այս միջոցին պատշգամբի մօտով անցնող սպասաւորը լսելով այս խօսքերը, մօտեցաւ նրան եւ գողալով ասաց.

— Այ, դու, աւագակ. որովհետեւ պարոնը քեզ մի անգամ փող է բաշխել, դու եկել ես որ դարձեալ խնդրես: Աղքատները միշտ այդպէս աչքածակ են լինում:

— Ես փող խնդրելու չեմ եկել, վշտացած պատասխանեց Դիկը. ես եկայ որ նրան փող վերադարձնեմ:

— Միթէ պարոնը քեզ հրամայեց, որ տուն գաս, հարցրեց սպասաւորը:

— Ո՛չ, պատասխանեց մանուկը:

— Ուրեմն մի ուրիշը քեզ ուղարկեց:

— Ո՛չ, կրկնեց Դիկը:

— Եւ դու դեռ ասում ես, որ եկել ես փող վերադարձնելու եւ ո՛չ թէ խնդրելու, գողաց սպասաւորը: Դէ՛հ, անպիտան տղայ, ես քեզ խորհուրդ եմ տալիս, որ քանի բուրդ դեռ չեմ գլել, հեռանաս այստեղից. թէ չէ տեսնում ես, ահա այնտեղ կանգնած է ոստի-

կանը. ես նրան իսկոյն կը յայտնեմ, թէ դու ինչու համար ես եկել:

Սպասաւորը բարկացած դուռը հրեց, իսկ աղախինը մտաւ խոհանոց եւ պատմեց միւս ծառաներին, որ մէկ ինչ որ պատահոտուն շորերով երեխայ եկել էր, իբրեւ թէ պարոնին փող յանձնելու:

— Ի՞նչ ես ասում, սիրելիս, գողերը միշտ այդպէս են անում, ասաց պառաւ աղախինը. նրանք ամենից առաջ սովորեցնում են փոքրիկ մանուկներին մտնել հարուստ տներ, լաւ տնտղել դրանց դռները, պատուհանները, կողպէքները, որ յետոյ գան եւ պատմեն իրանց: Իսկ երբ գողերն ամեն բան լաւ իմացան, այնուհետեւ իրանք գիտեն թէ ի՞նչ գործիքներով կը գան եւ տունը կը կտրեն: Ո՛վ գիտէ, փոքրիկ տղան այժմ ամեն բան արդէն լաւ տեսաւ, որովհետեւ իմ լաւ միտս է, որ դա մի ժամ առաջ կանգնած էր մեր դռանը եւ ուշադրութեամբ իւր չորս կողմն էր նայում: Տէ՛ր Աստուած, ո՛վ գիտէ այս գիշեր գողերը գան եւ մեզ բոլորիս էլ սպանեն:

— Ո՛հ, ես սարսափում եմ, աղաղակեց Լուիզան, որ առանձին սենեակում մենակ էր քնում. միթէ ճշմարիտ մեր տուն գողեր կը գան: Եթէ այդպէս է, ինձ որ միլիոն էլ տան, ես այս գիշեր իմ սենեակումս չեմ քնիլ:

— Ա՛ռ հե՛րգ երկաթէ ունելին եւ մի վախենար, պատասխանեց պառաւը. իսկ եթէ գողն ինձ պատահի, վա՛յ նրան, ես նրա գլուխը ջարդ ու փշուր կանեմ:

—Ուրեմն, եթէ այդպէս քաջասիրտ ես, սիրելիս, եկ այս գիշեր տեղերս փոխենք, աղերսում էր գունատուած Լուիզան: Խեղճը չը գիտէր, որ պարծենկոտ պառաւը միայն խօսքով էր մեծ մեծ բրդում: Եւ երբ Լուիզան խնդրեց, որ տեղերը փոխեն, պառաւը չը համաձայնուեցաւ, պատճառ բերելով, որ ինքն ուրիշի տեղում չէ կարող քնել:

Մինչդեռ այս խօսակցութեան անմեղ պատճառը կամաց կամաց հեռանում էր պարոնի տնից, յանկարծ մի ձիու ոտնաձայն լսեց եւ յետ նայելով, տեսաւ իւր ուղած պարոնին: Դիկը ճանաչեց նրան եւ շատ ուրախացաւ, երբ ձիաւորը № 5-դ տան առաջ կանգնեց: Պարոնն իջաւ ձիուց եւ հէնց ուղում էր տուն մտնել, որ մին էլ նրա աջուրն ընկաւ Դիկը. մանուկը ողջունում էր պարոնին եւ ամեն կերպ աշխատում նրա ուշքն իւր վրայ դարձնել:

—Օհ, բարեւ, սիրելիս, բարեւ, ասաց պարոնը. կարծեմ դու հէնց այն տղան ես, որ իմ ձիս պահեց Ստրանդ փողոցում:

—Այո, պարոն, ես եկայ վերադարձնելու ոսկի դրամը, որ սխալմամբ տուել էիք ինձ պղնձէ դրամի տեղ:

Այս ասելով, մանուկը հանեց գրպանից թղթէ փաթեթը եւ պարոնին տուեց:

—Անկարելի բան է, որ ես սեւ փողի հետ ոսկի դրամ տուած լինիմ քեզ, ասաց պարոն Զօնը եւ բաց արաւ փաթեթը:

Փողերը տեսնելով, պարոնը ժպտաց, ոտից մինչեւ գլուխ մի լաւ նայեց Դիկին եւ ասաց.

—Եւ դու էլ բերիր փողը, որովհետեւ կարծում էիր, թէ սխալմամբ ցանկացածիցս աւելի էի տուել քեզ: Բայց դու ինչպէս իմացար, թէ ես այստեղ եմ բնակւում:

—Ես լսեցի, երբ դուք խանութի գործակատարին պատուիրեցիք, որ ձեզ ուղարկելու իրեր Գրօսլենէր փողոցը, № 5-րդ տանը բերի. կարծելով թէ դուք անպատճառ այդ փողոցումն էք բնակւում, ուղղակի այստեղ եկայ:

—Դու բարի եւ աղնիւ երեսայ ես, ասաց պարոն Զօնը. թէպէտ փոքր ինչ սխալուեցար, որ նոր կտրած «փայլուն կաշի» իսկական ոսկի դրամի տեղ ընդունեցիր, բայց վնաս չունի: Ասա խնդրեմ, դու երբեւից տեսել ես իսկական ոսկէ դրամ:

—Մի երկու անգամ, պատասխանեց Դիկը. նրանք ճիշդ այդպէս էին, ինչպէս այդ կոպէկը:

—Զարմանալի չէ, բարեկամ, որ սխալուել ես. այդպիսի ժամանակ շատերը կարող են սխալուել: Արի, գնանք մեր տուն եւ պատմիր ինձ, թէ ո՞վ սովորեցրեց քեզ այդպէս աղնիւ լինել:

Պարոն Զօնը տարաւ երեսային մի փոքրիկ սենեակ, եւ սկսեց նրան հարց ու փորձ անել: Պարոնն արդէն յայտնի էր իւր բարեգործութիւններով. Դիկի արարմունքն աւելի եւս շարժեց նրա գութը: Նա մեծ ուշադրութեամբ լսում էր, երբ Դիկը պատմում էր ծերունի Թոմասի

բարի գործերը: Պարոն Զօնն ասաց Ռիկին, որ թո՛ղ իւր կողմից խնդրի ծերունուն առաւօտեան 10 ժամին իւր մօտ գալու: Եւ երբ Ռիկը «մնաս բարեւն» էր ասում, պարոն Զօնն ընծայեց երեխային յիսուն կոպէկ եւ ասաց, որ այդպիսի ազնիւ երեխային երբէք չէ մոռանալու: Մանուկը լաւ չէր հասկանում, թէ ի՞նչ էին նշանակում այս խօսքերը, բայց զգում էր, որ լաւ բան պէտք է լինէին: Նա այնպէս ուրախ սրտով էր հեռանում պարոնի տնից, որ կարծես թէ աշխարհումս իրենից բաղդաւոր մարդ չը կար: Նա այնքան բան ունէր պատմելու ծերունի Թոմասին, որ չէր իմանում, թէ որտեղից սկսի: Ծերունին շատ ուրախացաւ, երբ իմացաւ, որ լաւ սովորութիւններն այնպէս արմատացել էին Ռիկի սրտում, որ նա արդէն չէր կարող գայթակղուիլ ու ուրիշի ունեցածը իրան սեփականել:

Միւս առաւօտ շատ վաղ դարթեցաւ Թոմասը, մաքրեց իւր կօշիկները, տօն օրուայ շորերն ու գլխարկը եւ գնաց Գրօսվենէր փողոցը: Ծերունին վերջին ժամանակները շատ հազիւ էր այցելում հարուստ տները, բայց երիտասարդ հասակում զանազան գործերով միշտ հարուստների շքեղ պալատներումն էր լինում:

Պարոն Զօնը սիրով եւ յարգանքով ընդունեց պատուելի ծերունուն, մանաւանդ որ մանուկն արդէն բաւականին լաւ բաներ էր պատմել նրա մասին: Թոմասը մի առ մի պատմեց պարոն Զօնին Ռիկի ծնողների թշուառ կացութիւնը, թէ ինչպէս խեղճ, անտէր մանուկը վատ օրինակ էր առնում Բօանդ Կօրտի պէս

ապականուած թաղում: Ապա պատմեց, թէ ինչպէս մանուկը սաստիկ սիրելով ծաղիկները, միշտ Կօլէնտ Գարդէնի վաճառանոցումն էր ընկած, ուր ինքը պատահամբ ծանօթացել էր նրա հետ:

— Ես այժմ հասկանում եմ, ասաց պարոն Զօնը, որ Ռիկը միայն ձեզ է պարտական իւր ազնւութեամբ, որ ստիպեց նրան վերագարձնել ինձ կարծեցեալ ոսկէ դրամը:

— Ես ի՞նչ կարող էի անել, եթէ Աստուած չը կամենար, ասաց համեստ ծերունին: Աստուած է տուել նրան քնքոյշ, բարի սիրտ ու ազնիւ հոգի: Բայց այժմն, քանի հոգիս բերանումս է, միայն մի բան եմ ցանկանում, այն է՝ հանել թշուառ երեխային այն աւազակների որջից, ուր մարդիկ անազնիւ են, ուր տիրապետում է ղեղխութիւնն ու արբեցողութիւնը, ուր ծնողներն ամենեւին հոգս չեն քաշում իրանց զաւակների կրթութեան համար:

— Մանուկն այլ եւս այնտեղ չի մնալ, ազնիւ բարեկամ, սիրտ տալով ասում էր պարոն Զօնը. նրա մասին այժմէն իսկ կը հոգամ: Մենք դարձեալ կը խօսենք, եւ ինչպէս էլ որ չը կարգադրենք, կարծեմ որ մանկան ծնողներն արգելք չեն լինիլ մեր կամքին: Դուք ի՞նչ էք կարծում, ծերունի:

— Արգելք չեն լինիլ, պարոն, չէ. նրանք ամենեւին ուշք չեն դարձնում մանկան վրայ եւ մինչեւ անգամ ուրախ էլ կը լինէին, որ նրանից ազատուին:

— Բայց արդեօք կը ցանկանայ մանուկը պար-

տիզպանութեամբ պարապել, ասաց պարոն Զօնը. կարծեմ դուք ասում էիք, որ նա շատ է սիրում ծաղիկներ:

— Այո, պարոն, նրա խելքը գնում է ծաղիկներից, ասաց ծերունին: Նրեկ, երբ դուք նրան փող էիք բաշխել, նա ամենից առաջ վաղել էր եւ գնել ինձ ընծայելու համար մի ծաղկամանով վարդ: Քեզն ուզում էր ինձ այն բանով ուրախացնել, ինչ որ ամենից շատ ինքն է սիրում: Հաւատացած եմ, որ նա լաւ պարտիզպան կը լինի:

— Մինչեւ այժմս, յարգելի ծերունի, դուք էք եղել մանկան միակ բարերարը. թող Աստուած ձեզ փոխարէնը հատուցանէ: Այժմ ես եմ յանձն առնում նրան խնամելը եւ կ'աշխատեմ յաջողութեամբ աւարտել ձեր այգւէս լաւ սկսած գործը: Յոյս ունիմ, որ դուք էլ կը համաձայնիք մտադրութեանս հետ: Եկող երկուշաբթի խնդրեմ շնորհ բերէք ինձ մօտ Ռիկի հետ միասին: Մինչեւ այդ ժամանակ յուսամ ամեն բան, ինչպէս հարկն է, կարգադրելու: X

Պարոն Զօնն իւր խօսքի տէրն էր: Նրկուշաբթի օրը, երբ նշանակեալ ժամին Թոմասն ու Ռիկն անցնում էին Գրօսլենէր փողոցով, ծերունին հարցրեց մանկանը.

— Ի՞նչ կը ցանկայիր պարտիզպան դառնալ:

Այս խօսքերը լսելով, այնպէս ուրախացաւ Ռիկը, որ լեզուով չէր կարողանում իւր ուրախութիւնն ու համաձայնութիւնն արտայայտել:

— Իմ գիւղում ես մի հմուտ պարտիզպան ունիմ, ասաց պարոն Զօնը Ռիկին. ես նրան արգէն գրել եմ քո մասին: Թէ եւ նա մի քանի փոքրիկ տղաներ ունի, բայց կ'ուզենար դարձեալ մէկին էլ ընդունելու: Ես ուզում եմ քեզ նրա մօտ ուղարկել, համաձայն ես: Ի՞նչ նրա տանը կ'ապրես, նրա կինը կը խնամէ քեզ, եւ եթէ քեզ լաւ կը պահես, այնտեղ քեզ համար շատ լաւ կը լինի, մանաւանդ որ այնտեղ դու ամեն կողմից շրջապատուած կը լինիս քո սիրելի ծաղիկներով, ժրպտալով ասաց պարոն Զօնը:

Այս ամենից յետոյ պարոն Զօնը Թոմասին փող տուեց Ռիկի համար երկու ձեռք նոր շոր եւ ամեն հարկաւոր բաներն առնելու, եւ խնդրեց ծերունուն, որ մանկան ծնողների հետ էլ մի կերպ վերջացնի գործը:

Երկու շաբաթից յետոյ պարոն Զօնի ընտանիքը մեկնելու էր Լօնդօնից, եւ Ռիկն ուրիշ ծառաների հետ միասին տանտէրերից առաջ պիտի ուղեւորուէր Իէնգամ Կօրտ՝ պարոնի կալուածքը:

Ռիկը խօսք չէք գտնում իւր խորին շնորհակալութիւնն արտայայտելու. նրա սիրտը լցուած էր ուրախութեամբ, եւ մանաւանդ որ ինքն էլ չէր իմանում, թէ ինչպէս կարճ ժամանակում բոլորովին փոխուեցաւ դէպի լաւը: Ծերունի Թոմասն իւր սիրելի սանիկից պակաս չէր ուրախացել այգւիսի բաղդաւորութեան համար, եւ պարոն Զօնին իւր խորին յարգանքն ու շնորհակալութիւնն էր մատուցանում:

Երբ նրանք դուրս եկան պարոն Զօնի տնից, ծե-

ըունին ասաց երեխային.

—Դիկ, դու լիովին արդարացրիր գեղագրութեան օրինակի այն խօսքերը, որը երեկ արտագրել էիր քո տետրում: «Honesty is the best policy»-(«Ազնու- նը՝ ամենալաւ քաղաքավարութիւնն է»):

Գ.

նդրում եմ իմ ընթերցողներին Դիկի հետ միասին տեղափոխուել նրա նոր բնակա- րանը՝ Դէնգամ Կօրտ: Նրա ծնողների հետ պայմանը կապել էին, նոր շորերը գնել: Մանուկը նոր շորերը հագնելով, բոլորովին կերպարանափոխուեցաւ: Նա հա- գել էր սեւ մահուդի վերնազգեստ, սպիտակ մաքուր շապիկ եւ սեւ փողպատ: ձանապարհ ընկնելու օրը, երբ մանուկն առաջին անգամ այդպէս զուգուած, զար- դարուած դուրս եկաւ իրանց տնակից, Բօանդ Կօրտի երեխաները շրջապատեցին նրան, կարծես թէ հրաշք էին տեսնում: Նրանցից մի քանիսն, ինչպէս օրինակ Լարկինզը, ծաղրում էին նրան ասելով. «Օ՛, տեսէք,

տեսէք, Դիկը մեծ մարդ է դառել. այժմ էլ ո՛վ է կա- րող նրա հետ խօսել. հեռո՛ւ կացէք, հեռո՛ւ, չը դիպէք նրա շորերին . . . »: Խեղճ Դիկը հազիւ կարողացաւ ա- զատուել նրանց ձեռքից եւ ուրախ ուրախ եկաւ Թո- մասի մօտ, որի հետ միասին Գրօսվենէր փողոցը պիտի գնար:

Ծառաների համար պատրաստուած կառքն արդէն դռան մօտ էր. այդ կառքով պիտի գնային երկաթու- ղու կայարանը: Իրեղէնները դարսում էին աւագ սպա- սաւորի ներկայութեամբ, որը նոր եկողներին խնդրում էր առ ժամանակ խոհանոցը մտնել, ուր մնացած ծա- ռաներն էլ հաւաքուած, ուրախ ուրախ պատրաստում էին ճանապարհ ընկնելու: Այդտեղ էր եւ աղախին Լուիզան, որը Դիկին առաջ գողի տեղ էր ընդունել, իսկ այժմ արդէն բոլորովին ուրիշ աչքով էր նայում մանկան վրայ: Տան բոլոր սպասաւորներին արդէն յայտ- նի էր «Փայլո՛ւն Կոլէկէ՛» պատմութիւնը:

Վերջապէս ամեն ինչ պատրաստ էր եւ Դիկին հրամայեցին կառք նստել: Խեղճ երեխայի համար շատ ծանր էր բաժանուել իւր բարեսիրտ եւ ազնիւ բարե- կամից, որը նրա վրայ հօրիցն աւելի խնամք ունէր եւ որին անկեղծ սրտով սիրում էր: Իսկ բարեսիրտ ծե- րունին աւելի եւս վշտանում էր, որ բաժանուելու էր իւր սիրասուն սանիկից:

—Թո՛ղ Տէր Աստուածն օրհնէ՛ քեզ, որդեակ, յուզուած եւ դողդոջուն ձայնով ասաց ծերունին. եր- բէք չը մոռանաս քո երկնաւոր Հօրը եւ այս իմ վերջին

խօսքը լաւ միտդ պահիր:

Կառքը շուտով հասաւ երկաթուղու կայարանը՝ նրանք նստան շոգեկառք. հրամանը տրուեցաւ, մեքենան փրփրաց, հառաչեց եւ մի րոպէում Լօնդոնն անհետացաւ նրանց աչքից: Նրա փոխանակ ճանապարհորդներին զմայլեցնում էին Անգլիայի կանաչազարդ դաշտերն ու արտորայքը...: «Ո՛հ, Տէր իմ Աստուած, ի՜նչ հրաշալի է, հազիւ բացականչեց Դիկը: Եւ ինչո՞ւ այս ծառաները խօսում են միմեանց հետ եւ չեն նայում այս սքանչելի տեսարաններին, ասում էր ինքն իրան մանուկը: Կարծես թէ միայն Լուիզան էր համակրում Լօնդոնի թափառաշրջիկ երեխայի խնդովեանը: Լուիզան շատ բարի աղջիկ էր, եւ պատուհանի մօտ տեղ էր տուել Դիկին, որ նա աւելի լաւ կարողանար տեսնել գիւղերն ու արտերը: Երեկոյեան նրանք հասան մի իջեւան: Սյդտեղ դրանց սպասում էր ճանապարհի մեծ կառքը: Նրանք նստան կառք եւ ուղեւորուեցան Դէնգամ: Դիկը նստեց կառապանի մօտ եւ այստեղից կարողանում էր ամեն բան տեսնել: Մի վերստչաաի ճանապարհ անցնելով, նա տեսաւ մի մեծ տուն, որ շինած էր մի հոյակապ պարտիզի մէջ: Սյդտունը պարոն Զօնի ապարանքն էր: Կառքը կանգնեց պարտիզպանի փոքրիկ, գեղեցիկ տնակի առաջ. Դիկին հրամայեցին վայր իջնել կառքից, որովհետեւ նա բնակուելու էր պարտիզպանի տանը:

Դրանց առաջն եկաւ պարտիզպան Նէյլօրի մանկահաս եւ գեղեցիկ կինը, սիրով ու յարգանքով ողջունեց

ճանապարհորդներին եւ երբ կառքը հեռացաւ, նա բռնեց Դիկի ձեռքը եւ ժպտալով ասաց. «Կարելի է յոգնած եւ քաղցած ես սիրելիս, արի գնանք ներս, մի փոքր հանգստացիր»: Նրանք մտան տուն, ուր պատրաստ էր թէյի սեղանը: Պարտիզպանի փոքրիկ տղաները շտապով ներս վազեցին սենեակը Լօնդոնից եկած երեխային տեսնելու: Ապա ներս մտաւ ինքը պարտիզպան Նէյլօրը, որ մի բարձրահասակ, գեղեցիկ եւ ուշիմ տղամարդ էր: Նա հարց ու փորձ արաւ Դիկին, ասաց, որ բաւականին լաւ բաներ է պատմել նրա մասին պարոն Զօնը եւ թէ ինքն յոյս ունի, որ ինչպէս մինչեւ այսօր, այսուհետեւ էլ նոյնպէս ազնիւ եւ աշխատասէր երեխայ կը լինի:

Դիկը շատ քաղցած էր եւ մեծ ախորժակով խմեց հացով թէյը: Թէյն աւարտելուց յետոյ, պարտիզպանուհին տարաւ Դիկին նրա համար պատրաստած սենեակը: Սենեակը թէեւ շատ փոքր էր, բայց շատ յարմար. նրա պատուհանները ծաղկազարդ պարտիզին էին նայում: Երկար ճանապարհորդութիւնից սաստիկ յոգնել էր Դիկը: Նա պառկեց եւ քնեց քաղցր քնով:

Դ.

Դ՛ի կարող է, ընթերցող, նկարագրել Լօն-
դոնի փողոցներում մեծացած տղայի ու-
րախութիւնը, երբ առաւօտը զարթնելիս, նա տեսաւ, որ
այս երազ չէր, այլ ճշմարիտ որ ինքը սիրուն ամառա-
նոցումն էր գտնուում: Նէյլօրի կինը շատ էր գովում
Ռիկին, իսկ մարդն ասում էր, որ մանուկը դեռ շատ
փոքր է: «Հարկ չը կար այնքան հեռու տեղից նրան
բերել այստեղ, բայց ի՞նչ արած, պարոն Զօնն այդպէս
կամեցաւ»: Սակայն պարտիզպանը շատ զարմացաւ, երբ
տեսաւ որ մանուկը բաւականին վարժ գրում—կար-
դում էր, եւ գիտէր համարեա պարտիզի ու ծաղկոց-
ների բոլոր ծաղիկների անունները, մինչդեռ նրա տա-
րեկիցները մինչեւ անգամ չեն կարողանում արեւա-
ծաղիկն աւելուկից զանազանել: Պարտիզպանն յետոյ
միայն իմացաւ, որ Ռիկը համարեա իւր բոլոր ժամա-
նակը Կօլէնտ Գարդէնի հրապարակումն էր անց կացրել,
որտեղ եւ սովորել էր զանազան բանջարների ու ծա-
ղիկների անունները:

Պարոն Զօնի կալուածքում շատ բանուրներ կային.
սրանք բոլորն էլ հետաքրքրութեամբ նայում էին Ռի-
կին, մանաւանդ որ նա Լօնդոնիցն էր ուղարկուած եւ
նոյն իսկ պարտիզպանի տանն էր բնակւում:

Թէեւ Ռէնգամը գեղեցիկ տեղ էր, բայց մանուկը
երբեմն շատ տխրում էր, որ մի սրտացաւ բարեկամ
չունէր: Պարոն Զօնն իւր ընտանիքով գնացել էր ծո-
վային ջրերը լողանալու եւ աշունքից վաղ չէր վերա-
դառնալու: Ռիկն անհամբեր սրտով սպասում էր տես-
նելու բարեսիրտ պարոնին, որին շատ կարօտել էր եւ
որին հոգւով չափ երախտապարտ էր: Պարտիզում Ռիկը
շատ բան չունէր անելու: Նա պէտք է ծառուղիներ-
բում բսած խոտերը պոկոտէր, պարոնի տուն կանաչի
ու միրգ տանէր, եւ երբեմն էլ (որ շատ սիրում էր)
վարդենի կամ որ եւ է ուրիշ ծաղիկ մէկ ծաղկամանից
միւսը տեղափոխէր: Նրա ամենասիրելի զբաղմունքներից
մէկն էր Նէյլօրի հետ միասին ծաղկանոց մտնելն ու
զմայլուիլը հիանալի ծաղիկներով: Պարտիզպանն արդէն
հետզհետէ համոզւում էր, որ մանուկը շատ ընդունակ
է եւ թէ պարոն Զօնը շատ լաւ ընտրութիւն է արել:

—Ռիկը շատ ընդունակ տղայ է, ասաց մէկ
անգամ Նէյլօրն իւր կնոջը. ո՛չ մի բան նրա աչքից չէ
թռչում, եւ հէնց մի որ եւ է բոյսի անուն տամ, դու
կարծում ես նա կը մոռանայ,—երբէք: Ի՞նչ ես ասում,
Աստուծու ողորմութիւն է այդպիսի սուր յիշողութիւն
ունենալը:

—Նա շատ պատուական տղայ է, նկատեց կինը.

եւ այնպէս խոնարհ, որ ասել չի լինիլ: Ո՞ր կուգես, ուղարկիր, կերթայ. եւ մեր փոքրիկները՝ Նէզն ու Տօմին այնպէս սիրում են նրան, որ էլ չեն ուզում մօտից հեռանալ:

Նէզն ու Տօմին Նէյլօրի որդիքն էին. սրանք սեւորակ աչիկներով շատ ուրախ եւ աշխոյժ մանուկներ էին, Ղիկից մի քանի տարով փոքր: Յերեկուայ աշխատանքներից յետոյ Ղիկը կարկատում էր նրանց փռուանը, նրանց համար սայլակներ էր շինում եւ ամեն կերպ աշխատում էր բաւականութիւն տալ նրանց:

Երբ օրերն սկսեցին կարճանալ եւ ծառերի տերեւները դեղնել, սպասաւորներին յայտնեցին, որ պտուռն Զօնն ընտանիքով վերադառնում է իւր կալուածքը: Նա աւելի վաղ կը վերադառնար, եթէ ճանապարհին ազդիկներից մէկը չը հիւանդանար: Բայց այժմ արդէն վերադարձի օրը ճիշդ որոշուած էր, եւ ինչպէս տանը, նոյնպէս էլ պարտիզում մեծ պատրաստութիւններ էին լինում: Ղիկն եռանդով օգնում էր ամենին. մի խոտ չը պէտք է բսած լինէր ճեմելիներում, մի աւելորդ տերեւ կամ ճիւղ—ածուներում: Մէկ շարք ծաղիկներ պէտք է տան սրահում դարսուէին, միւսները ընդունարանում. հանդերձարանի մօտի ապակեայ սենեակը շատ ընտիր եւ հազուադիւտ ծաղիկներով պէտք էր դարգարել: Ղիկն այնքան ծաղիկներ էր կրել պարտիզից ու ծաղկանոցից, որ խեղճի կռները կտրտում էին, բայց նա ամենեւին չէր գանգատւում: Նա կարծես թէ այբով ուտում էր հիանալի, հազուադիւտ ծաղիկները,

որոնք հմուտ ձեռքով եւ ընտիր ճաշակով դասաւորուած՝ պարոնի ապարանքը անմահական դրախտ էին դարձրել:

Երբ ամեն բան պատրաստ էր, Նէյլօրը մի քանի քայլ յետ գնաց, որ տեսնէր, թէ արդեօք ամեն ինչ իւր ցանկացածի պէս կարգին է թէ ոչ. յանկարծ նա աչքը ձգեց Ղիկի վրայ եւ հիացաւ, երբ տեսաւ որ մանկան դէմքը փայլում էր ուրախութեամբ այս տեսարանը դիտելիս:

—Ղէհ, ասա, Ղիկ, հաւանում ես, հարցրեց պարտիզպանը:

—Ո՛հ, ի՞նչ հիանալի է, ես երբէք չէի ձանձրանալ սրա վրայ նայելուց, բերկրութեամբ պատասխանեց ապագայ պարտիզպանը:

—Սյս մանուկը ծնուած է պարտիզպան լինելու, մտածում էր Նէյլօրը: Նա անպատճառ պէտք է լատիներէն սովորի: Ես այս բանը կը յայտնեմ պարոն Զօնին, ասաց նա եւ գնաց տուն: Պէտք է ասել, որ Նէյլօրը շատ ազնիւ մարդ էր եւ ամենեւին չէր նախանձում Ղիկին, չը նայելով որ նա ինքն էլ ուզում էր իւր որդոցը պարտիզպանութեան համար պատրաստել: Ինքը Նէյլօրը շատ հմուտ եւ լաւ պարտիզպան էր. նա շուտ իմացաւ, որ Ղիկը շատ ընդունակ էր եւ առանձին սէր ունէր պարտիզպանութեան. նա մտքումը դրեց անպատճառ օգնելու նրան:

Վերջապէս պարոն Զօնն իւր ընտանիքով վերադարձաւ Ղէհգամ Կօրտ: Ղիկը դռան առաջ կանգնած սպասում էր հիւրերին, որ կառքի դռները բանայ, յու-

սալով որ պարոն Զօնը մի ուրախալի ժպիտ կը պարգեւէր իրան:

Նէյլօրը Ռիկի մասին ամենալաւ կարծիքը յայտնեց: Պարոն Զօնը լիովին համաձայն էր Նէյլօրի հետ, որ անպատճառ հարկաւոր էր երեխային ուսում տալ:

Ռիկի գաւառում կար մի դպրոց, որի ուսուցիչը մի շատ լաւ կրթուած երիտասարդ էր: Պարոնը կարգադրեց, որ Ռիկին առաւօտները դպրոց գնար, իսկ երեկոները բանէր պարտիզում: Ուսուցիչը համաձայնուեցաւ շաբաթը երեք անգամ լատիներէն լեզուի դասեր տալ նրան:

— Պարոն Զօնը չէ սիրում կիսատ գործ անել, ասում էր Նէյլօրի կինը. դու կը տեսնես, որ նա բոլորովին կ'ապահովէ այս մանկան ապագան:

— Պարոն Զօնը նրան ճանապարհ ցոյց կը տայ, եւ Ռիկին այնպիսի մանուկներին է, որոնք գիտեն դէպքից օգուտ քաղել, ասաց Նէյլօրը:

Ժամանակն անցնում էր, Ռիկը լաւ առաջ էր գնում եւ ուսուցիչը շատ գոհ էր նրանից: Շատերը նրան սիրում էին իւր ուրախ, պարզ բնութեան եւ խոնարհութեան համար: Պարոն Զօնին շատ էր գրաւում մանկան յառաջադիմութիւնը, իսկ նրա կինն ու աղջիկները շատ անգամ զրոյց էին անում մանկան հետ, որովհետեւ իմացել էին նրա Ռիկի գաւառ գալու պատմութիւնը: Բայց . . . ուր էլ որ չը գնանք, ինչպէս էլ որ չ'ապրենք, դարձեալ մեզինից ամեն մէկիս կեանքի մէջ սպասում է որ եւ է դժբաղդութիւն: Նոյնը պա-

տահեց Ռիկին այնպիսի երջանիկ ապաստանարանումն անգամ՝ ինչպիսին էր Ռիկի գաւառ Կօրտը: Այս տան մէջ Ռիկը թշնամի ունեցաւ:

Պարտիզում ծառայում էր մի մանուկ, Զօրը Բէն-տամ անունով, որը Ռիկին առաջին տեսնելուցն արդէն սկսեց նախանձել եւ ատել: Զօրը տեսնում էր, որ Ռիկը պարոն Զօնի եւ Նէյլօրի սիրելին է, եւ այս միայն բաւական էր յիմար եւ ինքնահաւան տղային գրգռելու: Նրա ասելով, իրան շատ հաճելի էր Ռիկին «վա՛սէլը», եւ իրաւ որ Զօրը ոչ մէկ առիթ ձեռքից չէր թողնում մի վատ բան ասելու կամ մի որ եւ է անախորժ բան անելու: Զարմանալի է, թէ այդպիսի անախտան մանուկը եթէ ուզէնայ, որքան վատութիւն կարող է անել: Օրինակ՝ նա թագցնում էր պարտիզի հարկաւոր գործիքները, եւ երբ Ռիկը զուր տեղը պտրելով ժամանակ էր կորցնում՝ Նէյլօրն էլ բարկանում էր նրա վրայ, այն ժամանակ Զօրն արդէն երջանիկ էր համարում իրան:

Մի անգամ աշնանը, երբ Ռիկը շատ մաքուր աւելեց գլխաւոր ճեմելիքը եւ գնաց աղբի ամանը բերելու, յետ դառնալով տեսաւ, որ բոլոր աղբը ցրուած է: Խեղճը ստիպուած պէտք է նորից աւելէր, այն ինչ նրան հրամայուած էր, որ 11 ժամին ամեն ինչ պատրաստ լինէր, որովհետեւ պարոն Զօնի կինը սովորութիւն ունէր հէնց այդ ժամին այս տերեւախիտ ճեմելիքով զբօսնելու: Ո՛րքան էլ խեղճ մանուկը չարսարուեցաւ, բայց դարձեալ չը կարողացաւ գործը ժամանակին աւարտել, եւ ճեմելիքի վերջումը դեռ ցրուած էին:

տերեւները, երբ տիրուհին իւր մէկ դստեր հետ արդէն երեւեցաւ: Տիրուհին նկատեց այդ բանը եւ հրամայեց Դիկին, որ միւս օրուայ համար ճեմելիքը շատ մաքուր աւելած լինի, եւ նոյնը կրկնեց Նէյլօրի առաջ: Պարտիզպանը սաստիկ յանդիմանեց Դիկին, եւ ի հարկ է, չը հաւատաց, երբ խեղճ մանուկն հեկեկալով ուզում էր հաւատացնել, որ ինքը մաքուր աւելել է եւ հաւաքել, իսկ բանորոններից մէկը ցրուել է: Եւ ցաւն այն էր, որ Դիկը չէր կարող ոչ ոքի անունը տալ, թէեւ սրտով իմանում էր, թէ ո՞վ արած կը լինի այս չար հանաքը: Մի ուրիշ անգամ էլ Դիկը իւր քարետախտակի վրայ մեծ չարչարանքով մի դժուար խնդիր էր լուծել: Նա ուսումնարան էր գնում, բայց որովհետեւ գիրքը մոռացել էր, քարետախտակը վայր գրեց դռան մօտ եւ մոռաւ սենեակ գիրքը որոնելու: Շատ պտրտելուց յետոյ գտաւ գիրքը, վերցրեց քարետախտակը եւ գնաց ուսումնարան: Բայց ի՞նչպէս զարմացաւ խեղճ երեխան, երբ տեսաւ խնդրի վճիռը բոլորովին ջնջուած: Նա շատ վշտացաւ, բայց ի՞նչ կարող էր անել, եթէ ոչ պատմել ուսուցչին բոլորը եւ խնդրել, որ իրան թոյլ տայ վճռած խնդիրը միւս օրը ներկայացնելու: Ուսուցիչը շատ անգամ էր լսել այդպիսի արդարացնող պատճառներ, եւ սաստիկ յանդիմանեց Դիկին, որ շատ անկարգ է պահում իրան: Դիկը տեսնելով, որ ուսուցիչը չէ հաւատում, քիչ մնաց որ լաց լինէր: Մանուկը չէր կարող հաստատել, որ մեղաւորը Զօրջն է: Նա միայն գիտէր, որ Զօրջը միշտ այդ ժամանակն էր գնում

նախաճաշելու, եւ այն էլ լաւ էր իմանում, որ նա միշտ պատրաստ էր իրան վնասելու:

Ծերունի Թոմասը չէր մոռանում իւր փոքրիկ բարեկամին, Դիկն էլ հոգւով չափ սիրում էր իւր բարերար ծերունուն: Ժամանակ առ ժամանակ նրանք միմեանց նամակ էին գրում եւ այս նամակագրութիւնը մանկան յիշողութեան մէջ վառ էր պահում Թոմասի բարի խրատները: Բարեսիրտ պարոն Զօնը երբ Լօնդոն հասաւ, հրաւիրեց իւր մօտ ծերունուն եւ յայտնեց նրան, որ գլխաւոր պարտիզպանը մեծ յոյս ունի Դիկից, որովհետեւ մանուկը շատ ընդունակ է:

— Կը ցանկայի տեսնել նրան երեւելի պարտիզպան դարձած, ասաց ծերունին, բայց աւելի եւս կը ցանկայի, որ նա մինչեւ իւր մահը բարի եւ աշխիւ լինէր:

— Սյդպէս էլ կը լինի, ասաց պարոն Զօնը, բայց ի՞նչպէս են նրա ծնողները:

— Առաջուանից աւելի վատ, պատասխանեց Թոմասը. մայրը շատ հարբելուց այնպէս ուժից ընկել է, որ այլ եւս յոյս չը կայ որ ապրի. իսկ հայրը համարեա միշտ հարբած է: Անցեալ օրը գնացել էի նրանց տուն, որ իրենց զաւակի մասին մի տեղեկութիւն տամ, բայց նրանք շատ անտարբեր էին դէպի իրենց որդու վիճակը եւ հազիւ մի քանի բան հարցրին նրա մասին:

— Ուրեմն աւելորդ է Դիկին Լօնդոն բերել տալ: Եթէ սյդպէս է, աւելի լաւ է, որ մանուկը ծնողներից հեռու մնայ: Դուք ի՞նչ էք կարծում, յարգելի ծերունի:

— Ես կարծում եմ, որ Բօանդ Կօրտը Դիկի տեղը չէ, եւ որքան նա շուտ մոռանայ այդ թաղը, այնքան լաւ: Ա՛խ, ի՛նչպէս կուգենայի տեսնել երբ եւ իցէ Դիկին, բայց այդ փոքր ինչ դժուար կը լինի: Ես արդէն մօտ եօթանասուն տարեկան եմ, թէ եւ դեռ առողջ եւ ժիր, բայց մի ոտս արդէն գերեզմանումն է: Թո՛ղ Տէր Աստուածն օրհնէ ձեզ, ազնիւ պարոն, որ այդպէս հոգում էք մանկան մասին:

Ե.

ամարեա մի տարի էր անցել, ինչ որ ծերունին ծանօթ էր Դիկի հետ: Գարունն եկաւ եւ պարոն Զօնն իւր ընտանիքով պատրաստուում էր գնալու իւր կալուածքը՝ Դէնգամ Կօրտ:

Հրամանը տրուեցաւ եւ պարոն Զօնի սպասաւորներն, ինչպէս սովորութիւն էր, մի քանի օրով առաջ դուրս եկան քաղաքից: Գուցէ ո՛չ ոք այնքան ուրախ չէր պարոն Զօնի ընտանիքի գալուն, ինչպէս Դիկը: Նա սիրում էր նայել, թէ ինչպէս տիրուհին ու իւր աղջիկները ման էին գալիս ձիով եւ իրան պատահելիս,

ուրախ ժպտալով ողջունում էին, մանաւանդ որ պարոն Զօնը շատ էր գովում Դիկին, որովհետեւ Նէյլօրը եւ դպրոցի ուսուցիչը միշտ լաւ կարծիք էին յայտնում նրա մասին:

Այն օրը, երբ սպասաւորները կալուածքը պէտք է գնային, պարտիզպանի կինն ասաց Դիկին, որ նրանց հետ միասին Լօնդոնից գալու է մի հիւր, եւ նա պէտք է իւր սենեակը հիւրին տայ, իսկ ինքը տեղափոխուի նրա զաւակների ննջարանը: Փոքրիկ Նէգն ու Տօմին շատ ուրախացան, երբ լսեցին, որ Դիկն իրանց հետ պէտք է պարկէր եւ հէքիաթներ պատմէր:

Երեկոն վրայ հասաւ եւ Դիկն անհամբերութեամբ սպասում էր հիւրին, որ իմանայ թէ ո՞վ կը լինի: Կառքը կանգնեց դրան առաջ եւ սպասաւորը գրկած դուրս բերեց կառքից մի ծերունու: Չը նայելով որ ամառուան խաղաղ եւ պարզ գիշեր էր, ծերունին շատ տաք էր հագնուած: Պարտիզպանուհին իսկոյն առաջ եկաւ հիւրին ընդունելու, բայց հազիւ թէ կարող էր ողջունել նրան, որ Դիկն արդէն փաթաթուել էր հիւրի վզովը: Այդ հիւրը Թոմասն էր:

Պարոն Զօնը գիտամբ առաջուց չէր յայտնել Դիկին, թէ ծերունի Թոմասը միտք ունի Դէնգամ գալու, որպէս զի անսպասելի տեսակցութիւնն աւելի ախորժելի լինէր նրա համար: Ծերունուն բաւականութիւն պատճառելու համար պարոն Զօնը երկու շաբաթով հրաւրել էր նրան իւր կալուածքը:

Ծերունին Դիկին բոլորովին փոխուած տեսաւ.

մանուկը մեծացել էր, լցուել, գեղեցկացել եւ այստեղ աւելի առողջ էր, քան թէ Բօանդ Կօրտում:

— Խնդրեմ համեցէք, շատ ուրախ եմք, ողջունելով ասաց պարտիզպանուհին, ներս համեցէք. յոյս ունիմ որ մեր տանը ուրախ ժամանակ կանցկացնէք: Իսկ Դիկը, ես հաւատացած եմ, որ ուրախութիւնից ողջ գիշերը չի քնիլ:

Ահա այսպէս լաւ ընդունեցին ծերունուն, բայց Նէյլօրի կնոջ խօսքը չը կատարուեցաւ: Դիկն այնպէս լաւ էր քնած, որ առաւօտեան պարտիզպանի որդիքը թռան նրա անկողինը եւ ինչպէս իրանք ասում էին, զանազան հանաքներ անելով, ուղում էին աւելի շուտ զարթեցնել նրան:

Առաւօտը լուսացաւ թէ չէ, Դիկը հպարտ հպարտ տարաւ իւր հին բարեկամին ցոյց տալու պարտէզն ու ծաղկոցները, ուր ծերունին այնպիսի հազուագիւտ ծաղիկներ ու պտուղներ տեսաւ, որ իւր կեանքում տեսած չէր: Դիկին իրաւունք տուին, որ ամեն բան ցոյց տայ իւր բարեկամին: Ամէն մէկ հիանալի ծաղիկ ցոյց տալիս, նա միշտ ասում էր. «Ինչ որ յետոյ պէտք է ցոյց տամ, այն աւելի լաւ կը լինի» եւ ճշմարիտ որ անկարելի էր նկարագրել ծերունու բերկրութիւնը, երբ պարոն Զօնի կալուածքը տեսաւ: Նա եօթանասուն տարեկան ծերունի էր եւ իւր կեանքում դեռ այդպիսի հրաշալի կալուածք չէր տեսել:

2.

Թոտ մի ամիս էր անցել, եւ ծերունի Թոմասը դեռ Ղէնգամում հիւր էր: Շատ անգամ կարելի էր տեսնել նրան պարտիզում, դարեւոր կաղնիների տակ նստած գիրք կարդալիս: Երբեմն պարոն Զօնը նստած նրա մօտ, ուշադրութեամբ լսում էր փորձառու ծերունու իմաստուն խրատները: Թոմասն ասում էր, որ ինքը շուտով Լօնդոն պէտք է գնայ, թէ եւ պարոն Զօնը խնդրում էր նրան դեռ էլի մնալու:

— Բաւական է, որքան ձեր հիւրասիրութիւնը վայելեցի, ազնիւ պարոն: Ես փափագս առայ եւ այժմ հանգիստ սրտով ճանապարհ կընկնեմ: Թող Աստուած վարձատրէ ձեզ ծերուկիս ցոյց տուած սիրալիր հիւրընկալութեան համար:

— Կարելի է դուք աւելի սիրում էք Լօնդոնում ապրել, մանաւանդ որ դուք այնպէս ընտելացել էք ձեր խաղաղ բնակարանին:

— Ո՛չ, պարոն, ես գիտեմ որ այնտեղ աւելի սաստիկ պիտի զգամ իմ միայնակցութիւնս, երբ յիշեմ

ձեր հիւրընկալ տունը, ուր ամենքդ այնպէս սիրում էք ինձ եւ իմ սիրելի սանիկիս: Գիտեմ, որ զրկուած պիտի լինիմ այս դարեւոր կաղնիներից, այս հրաշալի ծաղիկներից ու երգող թռչունների դայլայլիկից: Ո՛չ, ազնիւ պարոն, Դէնգամը միակ տեղն է, ուր կը կամեանայի զառամեալ ոսկորներս հանգստացնել, բայց Աստուած այլապէս է տնօրինել: Ես պէտք է ապրեմ եւ մեռնեմ Լօնդոնում, մարդկային ունայն աղմուկի ու շփոթի մէջ:

Պարոն Զօնը մի քանի րոպէ լռելուց յետոյ, ասաց. «Ազնիւ բարեկամ: չը կայ աշխարհիս երեսին մի այնպիսի տեղ, ուր ձեզ մենակ զգայիք: Զեր բարի սիրտը միշտ կը գտնէ մարդիկ, որոնց նուիրած կը լինի ձեր խնամքն ու սէրը: Բայց ասեմք, թէ Աստուած իւր անսահման իմաստութեամբ այնպէս է տնօրինել, որ դուք տեղափոխուէիք մի ուրիշ նոր բնակարան, ուր ձեզ կը խնամեն հիւանդութեան ժամանակ, ուր ձեր կեանքի մնացած օրերը խաղաղ եւ հանգիստ կանցնէք, դուք արդեօք չէիք կատարիլ նրա սուրբ կամքը եւ չէիք ընդունիլ այն խաղաղ օթեւանը»:

— Ի հարկէ, ի հարկէ որ կընդունէի, բայց որովհետեւ այդ անկարելի է, այդ պատճառով էլ ես շնորհակալ եմ Աստուածանից եւ Լօնդոնում ունեցած փոքրիկ տնակիս համար, հանդարտ պատասխանեց ծերունին:

— Լսեցէք, բարեկամ, ասաց պարոն Զօնը: Ես հանեցի Դիկին Ռօանդ Կօրտի ապականեալ շրջանից եւ

իմ տանս ապաստան տուի նրան: Այժմ Նախախնամութիւնն ինձ կարողութիւն է շնորհում բարւոյքել եւ քաղցրացնել ձեր ծերութեան վերջին տարիները: Ես կամենում եմ ձեզ աւելի յարմար բնակարան տալ, քան թէ ձեր Լօնդոնի բնակարանը: Ահա բանն ինչու՞մն է. ես մի փոքրիկ գիւղական տնակ ունիմ, ուր բնակեցրել եմ իմ նախկին հաւատարիմ պառաւ աղախնուս եւ նրա եղբոր աղջկան: Տնակն այնքան ընդարձակ է, որ պառաւը համաձայն է տալ ձեզ ննջարանը եւ մի փոքրիկ ընդունարան, եւ խոստանում է այնպէս խնամել ձեզ, որ ոչնչի կարօտութիւն չը զգաք: Ես յանձն կառնեմ ձեզ համար բնակարանը պատրաստել, միայն դուք գնացէք Լօնդոն, հաւաքեցէք ձեր ունեցածը, վերջին «մնաս բարեւ» ասացէք ձեր հին տանը եւ ապա վերադարձէք մեզ մօտ: Մենք ուրախութեամբ կը սպասենք ձեր գալստեանը, իսկ դուք էլ կարող կը լինիք ամեն օր տեսնել ձեր սիրելի Դիկին»:

Թոմասը լուռ էր. նա մտածում էր՝ պարոն Զօնի առաջարկութեան վրայ եւ ալեղարդ ծերունին ուրախանում էր, երբ մտածում էր, թէ ինքը պէտք է ապրի իւր սանիկի հետ, որին որդու պէս սիրել էր: Վերջապէս յուզուած, դողդոջուն ձայնով ասաց.

— Շնորհակալ եմ ձեզնից, ողորմած տէր իմ: Դուք չափազանց մեծ ուրախութիւն էք պատճառում խեղճ ծերուկիս. ես թէ եւ ողջ կեանքս զանազան մարդոց բարերարութեամբ եմ ապրել, բայց ձեր այս վերջին բարերարութիւնը բոլորի պսակն է: Միայն խնդրում

եմ ձեզնից, ժամանակ տաք փոքր ինչ լաւ մտածելու, երբ միայնակ կը մնամ, լաւ կը մտածեմ եւ ձեզ վրձուական պատասխան կը տամ:

— Կարող էք հանգիստ սրտով մտածել, յարգելի ծերունի, շտապելու ոչինչ չը կայ, ասաց պարոն Զօնը, եւ տեսնելով որ ծերունին արդէն յոգնել է, բարեկամաբար սեղմեց նրա ձեռքն ու հեռացաւ:

Է.

աւ մտածելուց յետոյ, Թովմասը յայտնեց Զօնին, որ խորին շնորհակալութեամբ է ընդունում նրա առաջարկութիւնը: Պարոնը տարաւ ծերունուն ցոյց տալու նրա բնակարանը եւ ծանօթացրեց պառաւ Բէնսօնի հետ: Պառաւն ասաց, որ ինքն ու իւր եղբօր աղջիկն ամեն կերպ կ'աշխատեն ծերունուն լաւ պահպանել, իսկ ծերունին միշտ կրկնում էր. «Ո՛հ. գուք շատ բարի էք, քոյրիկ. ո՞վ կարող էր մտածել, որ զառամեալ հասակումս այսպիսի բաղդի կ'արժանանամ»:

Ծերունին ուղեւորուեցաւ Լօնդօն, հաւաքեց իւր ունեցածը, եւ վերջին մնաս բարեւն ասաց Կօլէնտ

Պարզէնի ծանօթներին. նրանք շատ ափսոսացին, որ ծերունին յաւիտեանս բաժանում է իրանցից, բայց եւ ուրախանում էին, որ լաւ բաղդն է ընկել: Ճանտիկինը ցաւում էր, որ զրկում էր այնպիսի հանգարտ եւ ազնիւ կենտոյց: Նրա սիրտը մորմոքուեցաւ, երբ տեսաւ ծերունուն ճանապարհի շորերով կառքը նստած, որը նրան շուտով երկաթուղու կայարանը պիտի հասցնէր: Վերջին մնաս բարեւն ասելիս, պառաւը տուեց ծերունուն հաց, պանիր եւ խորված միս, որ ճանապարհին կերակրի նեղութիւն չը քաշէր:

Սյժմ կարող ես իմանալ, ընթերցող, թէ ինչ էր, զգում Դիկը, երբ մտածում էր, որ իւր հին բարեկամը պէտք է միշտ Դէնգամում բնակուէր. նա անհամբեր սրտով սպասում էր այդ բաղդաւոր օրին:

Հոկտեմբերի վերջերին Թովմասն եկաւ պառաւ Բէնսօնի տուն, ուր ամեն բան պատրաստ էր նրա ընդունելութեան համար: Պարոն Զօնը ծերունու յետեւից կառք էր ուղարկել երկաթուղու կայարանը: Դիկն ուրախ ուրախ ուղեկցում էր Թովմասին դէպի նրա նոր բնակարանը, ուր նրան վաղուց սպասում էր տաք տաք թէյը յատուկ նրա համար պատրաստած հիւրասենեակում:

Պառաւ Բէնսօնն ու իւր եղբօր աղջիկը ամեն կերպ աշխատում էին, որ լաւ պատիւ տան ծերունուն: Բայց ծերունին, որ սիրում էր ամեն բան իւր ձեռքով անել, խնդրում էր, որ գոնէ այսուհետեւ այնքան նեղութիւն չը քաշեն իւր համար:

Ծերունի Թումասը շուտով ընտելացաւ իւր գիւղական նոր բնակարանին. այդտեղ նրա համար շատ լաւ էր. հարեւանները շատ յարգում էին բարի ծերունուն, որ պատրաստ էր ամբողջ օրերով նստել եւ հսկել հիւանդ մանկան անկողնու մօտ, կամ լաւ գիրք կարդալով՝ քաղցրացնել համեստ գիւղականի հանգստութեան ժամերը:

Զօրջ Բէնտամը հասակն առնում էր, բայց չէր փոխում դէպի լաւը: Նա այնպէս վատ էր կատարում իւր պարտաւորութիւնները, որ Նէյլօրը վաղուց արդէն կարճակէր նրան, եթէ պարոն Զօնը չը լինէր, որ կաթեկցելով նրա թշուառ դրութեանը, խղճում էր եւ չէր արձակում, լաւ խմանալով, որ մանուկն ուրիշ տեղ ծառայելիս, չէր կարող այնպիսի ռոճիկ ստանալ, որպիսին ինքն էր վճարում: Բայց թէ պարոն Զօնը եւ թէ Նէյլօրն ամենեւին չը գիտէին, որ մանուկը նախանձում եւ ատում էր Ղիկին: Եւ Ղիկն այնքան բարի էր, որ իւր քաշած նեղութիւնների մասին ոչ ոքի չէր պատմում, բացի Թումասից:

— Ես նրան երբէք վնաս չեմ տուել, ասաց մի անգամ Ղիկը ծերունուն. իսկ նա միշտ աշխատում է ինձ վնասել: Ես էլ շատ համբերելուց յետոյ, վերջն այնպիսի բան կը բերեմ նրա գլուխը, որ յաւիտեանս չը մոռանայ:

— Համբերիր, սիրելիս, համբերիր, ընդհատեց նրան Թումասը: Ես չեմ կարող այդպիսի խօսքեր լսել քեզանից. միթէ դու չես իմանում, որ այդ կը լինի «Ակն

ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման»: Զէ, սիրելիս, մեր Երկնային Վարդապետն այդպէս չէր անում, երբ չարասիրտ մարդիկ աշխատում էին վնասել նրան: Նա ոչ թէ նրանցից վրէժխնդիր էր լինում, բայց ընդ հակառակն՝ աղօթում էր նրանց համար: «Ներիր ուրիշին նրա յանցանքը, եւ կը ներուի քեզ քոնը», պատուիրում է Սուրբ գիրքը:

— Ո՛րքան կարող եմ, կաշխատեմ, ականայ ասաց Ղիկը, վշտացած ծերունու խօսքերից:

Ներիր նրան, սիրելիս, ներիր. ես շատ լաւ գիտեմ, որ այդ դժուար է անել, մարդս թոյլ արարած է, բայց դու ներիր Զօրջ Բէնտամին, եւ եթէ կարող ես, աշխատիր նրան բարութիւն անել: «Բարի արարէք ատելեաց ձերոց», յիշում ես թէ ո՞վ է սովորեցրել մեզ այս խօսքերը:

— Բայց ես ի՞նչ լաւութիւն կարող եմ անել նրան, հարցրեց Ղիկը. ես մինչեւ անգամ չեմ էլ մօտենում նրան: Ես նրան ոչինչ լաւութիւն չեմ կարող անել:

— Ինչո՞ւ չէ, որդեակ. օրինակի համար եթէ նրան հարկաւոր լինի որ եւ է մարդու օգնութիւն, դու ինքդ կարող ես օգնել նրան:

Մինչդեռ նրանք այսպէս քաղցր զրոյց էին անում իրար հետ, արդէն մթնում էր եւ Ղիկը պիտի տուն գնար. եւ երբ ուղում էր մնաս բարեւ ասել, Թումասը նրա խօսքը կտրեց, ասելով.

— Մի փոքր էլ սպասիր, որդեակ, եւ ես քեզ կը պատմեմ մի դէպք, որից դու կ'իմանաս, թէ ի՞նչ վատ

բան է վրէժ առնելը: Այս պատմութիւնը կը սովորեցնի քեզ, թէ չը պէտք է ոչ ոքից վրէժ առնել: Թէեւ այս շատ տխուր դէպք է, բայց դու պէտք է լաւ լսես: Իսկ ես, մինչեւ անգամ այսքան տարիներից յետոյ էլ, առանց խղճահարութեան չեմ կարողանում յիշել այդ դէպքը:

Դիկը հանգիստ նստեց իւր տեղը:

— Երիտասարդ հասակումս ես շատ էի սիրում ձիաներ, շարունակեց ծերունին, եւ երբէք չէի հեռանում նրանցից: Հայրս ցանկանում էր, որ ես գիւղական վարժապետ դառնամ, եւ ճշմարիտն ասած, ես աւելի լաւ ուսում էի առել, քան թէ իմ հասակակից տղայքը: Բայց ես ուզում էի անպատճառ ձիապան դառնալ եւ ոչինչ բան չէր կարող արգելել ինձ կատարելու սրտիս ցանկութիւնը: Հայրս համաձայնեցաւ եւ յայտնեց այս բանը մի կալուածատիրոջ, որն ընդունեց ինձ իւր մօտ, իբրեւ կառապան: Կարճ ժամանակում ես այնպէս ընտելացայ, որ ամենափորձուած կառապանիցն էլ լաւ էի ձի նստում: Բայց յանկարծ իմ տէրս մեռաւ եւ ես զրկուեցայ պաշտօնիցս ու վերադարձայ տուն: Այս միջոցին իմ ընկերակից եւ մեր հարեւան Ջէյմս Բէննէտը նոյնպէս զրկուել էր իւր պաշտօնից եւ վերադարձել գիւղ: Նա էլ կառապան էր մի հարուստ պարոնի մօտ, եւ թողել էր պաշտօնը, որովհետեւ պարոնը գնացել էր օտար երկիր:

— Ողջ մեր մանկութիւնը Ջէյմսի հետ միասին էինք անց կացրել, բայց վերջին երեք տարին ոչ մի տեղ չէինք տեսնուել, որովհետեւ Ջէյմսը գնացել էր օտար

երկիր: Բայց այժմ մենք ամեն օր տեսնոււմ էինք իրար հետ:

— Մի անգամ եկաւ մեզ մօտ մեր հարեւանը եւ յայտնեց, որ մի պարոն, Անդերսօն անունով, ցանկանում է կառապան վարձել եւ խորհուրդ տուեց ինձ իսկոյն գնալ մօտը: Այդ միջոցին Ջէյմս Բէննէտը նրստած էր մեզ մօտ, լսելով այդ խօսքերը, նա առանց ձայն հանելու, իսկոյն վեր կացաւ եւ դուրս գնաց: Ես շորերս փոխեցի եւ ոտով գնացի Նիւտօնս Գօլլ փողոցը, ուր բնակւում էր Անդերսօնը: Ես իմացել էի, որ այդ պարոնը շատ լաւ մարդ է եւ այդ պատճառով աւելի եւս ցանկանում էի նրա մօտ ծառայել: Որովհետեւ նրա նախկին կառապանը նոր էր հրաժարուել, ես հաստատ հաւատացած էի, որ այն տեղն անպատճառ ինձ կը մնայ: Պարոն Անդերսօնը հաւանեց ինձ, բայց ասաց, որ հէնց իմ գնալուց մի քանի րոպէ առաջ եկել է մի երիտասարդ եւ խնդրել կառապանի տեղը եւ ինքը նրան արդէն խօսք է տուել: «Շատ կարելի է, դուք նրան ճանաչում էք, ասաց նա. նրա անունն է Ջէյմս Բէննէտ եւ նա էլ ձեր գիւղիցն է»:

— Այս խօսքերը լսելով, բոլոր մարմնովս դողացի: Ես շփոթուած էի եւ զարմացած, մանաւանդ որ շատ լաւ հասկանում էի, թէ այս բոլորն ում արածն էր. Ջէյմսը մեր տանը նստած լսում էր, երբ մեր հարեւանը պատմեց կառապանի մասին: Ջէյմսն իսկոյն կամացուկ դուրս է գալիս տնից, լծում սայլակը եւ ինձնից առաջ հասնում է պարոնի տուն:

— Ես հեռացայ պարոնի տնից բարկացած եւ զայրացած, ի սրտէ ատելով Զէյմին նրա վատ արարմունքի համար: Գալով գիւղը, ես չը կարողացայ համբերել եւ լաւ անպատուեցի նրան: Բէննէտը չէր կարողանում արդարանալ եւ բոլոր մեղը ձգում էր բաղդի ու պատահմունքի վրայ:

— Եւ այդպիսով, Զէյմնը մտաւ ծառայութիւն, իսկ ես նրա շնորհիւ ստիպուած էի պարապ ման գալ: Ես կատաղում էի, երբ տեսնում էի, թէ ինչպէս այն անպիտանը պարոնի սեւաթոյր ձիանը հեծած՝ տանում էր աղբիւրը ջուր խմեցնելու:

— Անդերսոնը մի հիւանդ աղջիկ ունէր, որին բժիշկները խորհուրդ էին տուել ձիով ման գալ: Հայրը գնել էր նրա համար մի հրաշալի արաբական ձի, բայց որովհետեւ նոր առած ձին խրտնում էր, ուստի դեռ եւս չէր կարելի հեծնել նրան: Մեր գիւղի եւ Անդերսոնի կալուածքի մէջ տեղը, ճանապարհի մօտ, կար մէկ աւազան. շատ մեծ դժուարութեամբ կարելի էր ստիպել ձիուն մօտենալ աւազանին: Ի դժուար տեղը Անդերսոնն ու նրա առաջուան կառապանն աշխատում էին ընտելացնել նրան ջրին, բայց չը կարողացան: Զէյմնը խոստացաւ ուղղել ձիուն եւ վստահաբար սկսեց գործը:

— Ամեն օր Զէյմնը ձի հեծած ման էր գալիս եւ կամաց կամաց այնպէս ընտելացրեց նրան, որ ձին ամենեւին չէր խրտնում: Ես տեղեկացայ, որ մէկ երկու օրից յետոյ ամենքը պէտք է գոլեն Զէյմին, որ վեր-

ջապէս նրան յաջողել է ուղղել ձիու բոլոր պակասութիւնները:

— Այնուհետեւ բարկութիւնիցս էլ չէի իմանում թէ ինչ անեմ: Անպատճառ կամենում էի, որ մի կերպով վրէժս առնեմ Զէյմնից: Ես նախանձում էի, որ նա կարողացաւ ընտելացնել ձիուն, որովհետեւ լաւ գիտէի, որ ես նրանից պակաս ընդունակ չէի ձի հեծնելուն եւ հէնց այս միջոցին կարծես թէ չար ոգին ինձ դրդում էր, որ ժամանակն է վնասել իմ ատելի թշնամուն: Ես գնեցի վառօդի մի քանի փամփուշտ, դրի գրպանս եւ Զէյմնի գալուց մի փոքր վաղ գնացի աւազանի մօտ: Ես թագնուեցայ մի ցանկապատի ետեւ եւ հանեցի գրպանիցս վառօդի մի փամփուշտ: Ես ուզում էի այնպէս խրտնացնել ձիուն, որ նա միշտ վախենար ջրից: Այդպիսով, մտածում էի ես, Զէյմնի աշխատանքը զուր կանցնի եւ նա կընկնի Անդերսոնի աչքից: Ես կպայ ցանկապատին այնպէս, որ ինձ ոչ ոք չը տեսնի: Մի քանի րոպէից յետոյ ես լսեցի ձիու տրոփիւն: Զիաւորը Զէյմնն էր: Առաջ նա մօտենում էր տրոփ տրոփ, ապա ոստ ոստ, վերջն՝ արագ: Զին բոլորովին հանդարտ էր: Եւ նա հազիւ թէ մօտեցել էր աւազանին, ես արձակեցի պատրաստի վառօդի փամփուշտը...: Այստեղ ահա խեղճ կենդանին խրտնեցաւ եւ կանգնեց ետեւի ոտքերի վրայ. ապա կարծես մի նետ կամ մրրիկ՝ անհետացաւ իմ աչքից:

— Այլ եւս ձիաւորը չէր երեւում, միայն օգում լաւում էր ձիու սաստիկ տրոփիւնը եւ ինչպէս երեւում

էր, գլուխը կորցրած ձիաւորը այլ եւս չէր կարողանում սանձահարել կատաղած կենդանուն:

— Աստծուն էլ յայտնի է, որ ես ամենեւին չէի ցանկանում Ջէյմսի մահը. միայն իմ ցանկութիւնս այն էր, որ ձին առաջուան պէս վախենար ջրից: Ես կարծում էի, որ Ջէյմսին ոչ մէկ դժբաղդութիւն չէր կարող պատահել. ես գիտէի, որ նա լաւ ձի հեծնող է, եւ յոյս ունենալով, որ նա ժամանակին կարող է սանձահարել ձիուն, հանգիստ սրտով գնացի տուն, ուրախանալով, որ վերջապէս կարողացայ վրէժս առնել իմ ատելի թշնամուց:

— Մենք վերջացնում էինք ճաշը, երբ ներս մտաւ մեր հարեւանը եւ հարցրեց, թէ արդեօք նորութիւն չե՞նք լսել: Նա պատմեց, որ Ջէյմս Բէննէտը տարել է ձիուն ջուր խմեցնելու, թէ ձին խրտնել է եւ Ջէյմսին վայր ձգել մի մեծ քարի վրայ, որ մարդիկ օգնութիւն են հասել եւ վեր են կացրել Ջէյմսին բոլորովին ուշաթափ եւ կարծում են, որ նա երկար չի ապրի: Նրան տարել են մօտիկ գիւղական խրճիթը եւ բժիշկն էլ յոյս չունի, թէ նա կառողջանայ: Գու ինքդ դատիր, սիրելի Գիկ, թէ որքան ծանր էր ինձ համար լսել հարեւանի պատմած տխուր անցքը, որի պատճառը ես էի: Երբ իմացայ Ջէյմսին պատահած դժբաղդութիւնը, կարծում էի թէ սպանութիւն եմ գործել: Ես սարսափեցայ, երբ մտածեցի, որ գործածս անարգ յանցանքը ընկերոջս մահուան պատճառ է դառնում:

— Ի հարկէ, ես ոչ ոքի չը պատմեցի իմ վատ ա-

րարմունքի մասին, մտածելով որ միեւնոյն է, դրանով հիւանդի տանջանքները չեն թեթեւանալ: Երեկոյեան ես շտապով գնացի այն գիւղական խրճիթն, ուր պարկած էր հիւանդը, իմանալու Ջէյմսի առողջութիւնը: Ինձ ասացին, որ հիւանդն առաջուայ պէս դեռ ուշքի չէ եկել: Նրա ծնողներն էլ տխուր տրտում նստած էին այնտեղ: Այդ ժամանակ եկաւ պարոն Անդերսօնը, որ իւր հետ բերել էր մի ուրիշ բժիշկ: Տեսնելով, որ հիւանդին լաւ են խնամում, ես մի փոքր հանդարտուեցայ:

— Միւս օրն հիւանդը թէեւ ուշքի եկաւ, բայց շատ թոյլ էր:

— Մէկ ամբողջ շաբաթ տանջւում էր խեղճը: Մի քանի օրից յետոյ բժիշկը յայտնեց, որ թէեւ հիւանդն աղատուեցաւ, բայց դեռ երկար ժամանակ անկարող կը լինի աշխատելու: Անդերսօնը այնքան բարի էր, որ յանձն առաւ վճարել Ջէյմսի բոլոր ռոճիկը, մինչեւ նրա առողջանալը, բայց միեւնոյն ժամանակ յայտնեց, որ ստիպուած է այժմէն իսկ նրա տեղն ուրիշ կառապան վարձել, եւ այդ կառապանը ես էի լինելու:

— Ի հարկէ, ես բոլորովին հրաժարուեցայ այդ պաշտօնից, որով շատ զարմացրի պարոն Անդերսօնին: Այդ դժբաղդութիւնից յետոյ խիղճս այնքան տանջում էր ինձ, որ բոլորովին մոքիցս հանեցի երբ եւ իցէ կառապան դառնալու: Մինչեւ անգամ ձի տեսնելիս, բոլոր մարմնովս դողում էի:

— Այս անցքից մի փոքր յետոյ ես մտայ ծառայելու մի պարոնի մօտ, որ երկու տարով պիտի ճանա-

պարհորդէր օտար երկիր: Ես յոյս ունէի օտարութեան մէջ ամեն բան մոռացութեան տալու, բայց շատ սխալուեցայ: Ես համոզուեցայ, թէ ճրքան անգութ եւ անազնիւ էի վարուել Ջէյմսի հետ եւ այս միտքը տանջում էր եւ մինչեւ այժմ էլ տանջում է խիղճս:

—Այս բոլորը պատմեցի քեզ, որդեակ, նրա համար, որ քո մատաղ սրտից բոլորովին հանես վրէժ առնելու չար միտքը: Այժմ գնա տուն. թող Աստուած պահպանէ եւ ազատէ քեզ ամեն տեսակ փորձանքից ու չար մտքերից:

Ծերունին շատ յարմար ժամանակը պատմեց այս բանը, որովհետեւ Դիկը կրկին ստիպուած էր վրէժ առնել Զօրջից նրա վատ արարմունքի համար:

Ը.

որք Բէնտամը պարտաւոր էր ամեն երեկոյ նշանակած ժամին փակել ծաղկանոցի պատուհանները. Նէյլօրը խտուրթեամբ պահանջում էր այդ: Երկու անգամ Զօրջը մոռացել էր նշանակած ժամին փակել պատուհանները եւ այդ պատճառով էլ պարտիզպանից խիստ յանգիմանութիւն էր ստացել: Բայց երբ նոյնը կրկնուեցաւ երրորդ անգամ, Նէյլօրն

այդ գործը յանձնեց Դիկին, Զօրջի առաջ պարզ յայտնելով, որ այս բանում բոլորովին վստահ է նրա վրայ:

Զօրջը ոչինչ չասաց, բայց սրտով սաստիկ նախանձեց Դիկին: Նա հեռացաւ, մոռաճելով թէ մէկ ինչպիսի հնարք գտնի, որ Նէյլօրի առաջ վայր ձգի Դիկի պատիւը: Յարմար միջոցը շուտով գտնուեցաւ:

Մի անգամ Դիկը, երբ նշանակած ժամին փակել էր պատուհանները եւ հանգիստ նստած թէյ էր խմում, շատ զարմացաւ, երբ յանկարծ Նէյլօրը յանդիմանեց նրան, թէ ծաղկանոցի պատուհանները չէ փակել:

—Հաւատացնում եմ ձեզ, որ բոլոր պատուհանները փակեցի, արդարանում էր խեղճ մանուկը:

—Կարելի է դու կամենում էիր փակել, բայց չը փակեցիր, ասաց Նէյլօրը: Խնդրեմ մի արդարանար: Աւելի լաւ է պարզ խոստովանիր եւ ասա, որ ուրիշ անգամ չես մոռանալ կատարելու իմ հրամանը. այն ժամանակ գոնէ ես հանգիստ կը լինիմ:

Դիկը լռեց: Նա հաստատ հաւատացած էր, որ փակել է բոլոր պատուհանները եւ զարմանում էր, թէ ինչպէս պատուհաններից մէկը բաց են տեսել: Եւ ճշմարիտ որ ճաշից յետոյ ոչ ոք չէր մօտեցել ծաղկանոցին: Սովորաբար Դիկը երբ ծաղկանոցից դուրս էր գալիս, միշտ կողպում էր դուռը, բայց բանալին թողնում էր դռան վրայ, որպէս զի Նէյլօրը երեկոյեան տուն վերադառնալիս, վերցնէր հետը: Վերջապէս մանուկն այն մտքին եկաւ, թէ գոնէ մոռացմամբ ծայրի պատուհանը բաց էր թողել:

Մի շաբաթից յետոյ օրերն սկսեցին ցրտել եւ Դիկին հրամայուեցաւ պատուհանները սովորականից աւելի վաղ փակել: Նա ամենայն ճշգրտութեամբ կատարում էր հրամանը:

Մի երեկոյ տուն վերադառնալուց առաջ, Նէյլօրը ման եկաւ բոլոր ծաղկոցները եւ որովհետեւ ցրտերն արդէն վրայ էին հասել, այդ պատճառով էլ նա աւելի եռանդով էր խնամում ծառերն ու ծաղիկները:

Երբ մօտեցաւ առաջին ծաղկանոցի դռանը, նա լսեց մի թեթեւ խշշոց: Բաց արաւ դուռը եւ ներս նայեց, միայն ոչինչ չը գտնելով, կրկին փակեց դուռը եւ գնաց, կարծելով թէ խշշոցը միայն իրան էր թւում: Մի փոքր առաջ գնալով, Նէյլօրը տեսնում է, որ ծայրի պատուհանը բաց է:

— Դարձեալ, մտածեց նա. Դիկն էլ այնպիսի մոռացկոտ անպիտանն է եղել, ինչպէս եւ Զօրջը: Այսուհետեւ նրա վրայ էլ չէ կարելի յուսալ:

Նէյլօրը փակեց պատուհանը. այս անգամ նա նորից լսեց առաջուան խշշոցը. նա սկսեց ականջ դնել, բայց այլ եւս ոչինչ չէր լսում: Վերադառնալով տուն՝ նա սաստիկ յանդիմանեց Դիկին, յայտնելով, որ նա այլ եւս թող նեղութիւն չը քաշի ծաղկանոցի պատուհանները փակելու, որովհետեւ զուր է, նա կատարելու չէր իւր հրամանը: «Եթէ ես ինքս չը գնայի եւ իմ ձեռքովս չը փակէի պատուհանը, քո շնորհիւ ամենահազուադէպ ծաղիկներից մինը պէտք է փչանար», աւելացրեց զայրացած պարտիզպանը:

— Երբեք եմ, որ բոլոր պատուհաններն մի առ մի ես շատ ամուր փակեցի, բացականչեց Դիկը: Ես պատրաստ եմ Աստուծու անունով երգուելու, որ ինձնից յետոյ մի ուրիշը գնացել եւ դիտմամբ բաց է արել: Այդ ամենը չար մտքով են անում, որ ինձ վնասեն:

— Աւելորդ խօսքեր են, ասաց պարտիզպանը, դու այդպիսով չես կարող արդարանալ:

— Ես արդարանալու համար չեմ ասում, բայց հաւատացնում եմ ձեզ, որ ամէն մէկ պատուհանը իմ ձեռքովս ամուր փակել եմ, հեկեկալով կրկնում էր մանուկը:

— Դուք է դա ճշմարիտ է ասում, նկատեց Նէյլօրի կինը, որ որդու պէս սիրում էր Դիկին եւ ամեն բան հաւատում էր նրան: Նա կարելի է մէկը նրա հետ թշնամութիւն ունի եւ ուզում է վնասել նրան:

— Միթէ դու կարծում ես, որ թշնամինք էլ ունիս, հարցրեց Նէյլօրը:

— Այո՛, ես հաւատացած եմ որ ունիմ, պատասխանեց Դիկը:

— Ասա, ուրեմն, ո՞վ է այդ թշնամին:

Դիկը չը պատասխանեց. նա ոչ ոքի չէր ուզում մատնել, բայց փոքրիկ Տօմին, որ եղբօր հետ նստած էր այնտեղ, աղաղակեց.

— Զօրջ Բէնտամն է նրա թշնամին, հայրիկ, երեկ նա ասում էր, որ սաստիկ ատում է Դիկին, որովհետեւ դու, հայրիկ, դրան սիրում ես եւ ծաղկոցների պատուհաններ փակելը դրան յանձնեցիր:

Մէկ ինչ որ միտք անցաւ այգեպանի գլխով. նա շտապով վեր կացաւ, վերցրեց վառած լապտերն ու առանց մի բառ ասելու, դուրս գնաց:

Նա մօտեցաւ ծաղկանոցին, բայց արաւ դուռը եւ ներս մտաւ: Նա նորից լսեց առաջնական թեթեւ խշշոցը: Նէյլօրն այլ եւս չէր կասկածում, որ մէկը թագնուած էր այդտեղ եւ եռանդով սկսեց որոնել նրան: Ծաղկանոցը շատ մեծ էր, ուստի նա երկար ժամանակ պտրտում էր ամէն մի անկիւնը, բայց ոչ ոք չէր երեւում: Վերջապէս Նէյլօրը բարձրացրեց լապտերը եւ նայեց պատից կպցրած երկայն տախտակներին: Տախտակների վրայ պարզ երեւում էր մարդկային մի մութ պատկեր: Դա Զօրջ Բէնտամն էր: Նրա երեսի գոյնն այնպէս թռել էր, կարծես գետնից հանած մեռել լինէր: Առաջին կանչելուն պէս, նա մօտեցաւ Նէյլօրին:

— Դու այստեղ ի՞նչ ես շինում, որոտաձայն հարցրեց պարտիզպանը:

— Ինձ այստեղ փակեցին, պատասխանեց նա դողալով:

— Իսկ ի՞նչու էիր այստեղ մտել:

Զօրջը լուռ էր. նա ամբողջ մարմնով դողում էր:

— Եթէ դու չես ուզում ասել, ուրեմն ես կասեմ քեզ, շարունակեց պարտիզպանը: Դու եկար պատուհանը բաց արիւր, որ ծաղիկները վնասուեն եւ այդ պատճառով ես Դիկին յանդիմանեմ նրա ծուլութեան համար: Դու սրանով արդէն երկրորդ անգամն ես վնասում քո անմեղ ընկերոջը: Արի՛ ինձ հետ. պարոն

Զօնը քեզ կ'ասէ, թէ այդ քո վատ արարքը ինչի՛ արժանի է:

Պարոն Զօնի անունը լսելիս, Զօրջը աղիողորմ ձայնով գոռաց.

— Դուք ինքներդ պատժեցէք ինձ, թէկուզ սպանեցէք, մորթեցէք ինձ, բայց թէ Աստուած կը սիրէք, ինձ մի տանէք պարոն Զօնի մօտ, աղաչում եմ ձեզ:

Նէյլօրը անողոք էր. նա տարաւ Զօրջին ազնուականի մօտ:

Հեշտ է հասկանալ, թէ վեհանձն ազնուականն ի՞նչպէս զայրացաւ, երբ իմացաւ թէ ի՞նչ էր մանկան յանցանքը: Զօրջը խոստովանեց, որ Դիկը նրան ոչինչ վատութիւն չէ արել, բայց թէ ինքն անմիտ նախանձից դրդուած, ուզում էր վնասել նրան:

Պարոն Զօնն այնպիսի պայծառ գոյներով նկարագրեց Զօրջի յանցանքը, որ այդ տխուր օրուայ յիշատակն անջնջելի մնաց նրա սրտում:

Դիկն ուրախացաւ, երբ լսեց որ ամենքին յայտնի եղաւ, թէ ո՛վ էր ծաղկանոցի պատուհանն բաց անողը: Բայց պէտք է ասել, որ ազնուասիրտ Դիկը հոգւով ցաւում էր, որ Զօրջը զրկուեցաւ իւր պաշտօնից: Դիկը կամենում էր խնդրել Նէյլօրից, որ նորից ընդունել տար Զօրջին, բայց գիտէր որ իւր խնդիրն ի զԷ՛ր էր: Պարոն Զօնն ու գլխաւոր պարտիզպանը սաստիկ զայրացած էին: Սակայն մի քանի ժամանակից յետոյ, երբ ամենքը հանդարտուեցան, եւ Դիկը տեսնում էր, որ Զօրջն անգործ թափառում է եւ ամենքը ծաղրում են

Նրան իւր վատ արարմունքի համար, նա այնպէս խղճաց Նրա վրայ, որ այլ եւս չը համբերելով, վերջապէս սիրտ առաւ եւ խնդրեց Նէյլօրից, որ սա միջնորդէ պարոն Զօնի մօտ կրկին ընդունելու Զօրջին:

— Ի՞նչ նրա համար ես խնդրում, անմիտ պատանի, հարցրեց պարտիզպանը:

Բայց չը նայելով այս անխելքութեանը, ինչպէս ասում էր Նէյլօրը, նա այնու ամենայնիւ գնահատեց Դիկի բարեսրտութիւնը եւ կատարեց Նրա խնդիրը, ազերսելով պարոն Զօնին, որ կրկին ընդունէ Զօրջին: Նէյլօրը յայտնեց Զօրջին, որ Նրա ընդունուելու միակ պատճառը՝ Դիկին էր:

Զօրջ Բէնտամն իրեն պատահած դժբաղդութեան օրից սկսած, միշտ խուսափում էր Դիկից. բայց երբ իմացաւ Նրա վեհանձն արարքը, բոլորովին փոխուեցաւ եւ հազար անգամ շնորհակալութիւն էր անում Դիկին, յայտնելով որ շատ ցաւում է եւ զղում իւր անպիտան արարմունքի համար: Այդ օրուանից երկու պատանիներն ամենամտերիմ բարեկամներ դարձան: Զօրջը միշտ մտածում էր, թէ ի՞նչ անի, որ օգտակար լինի Դիկին: Այդ օրուանից սկսած Զօրջ Բէնտամն աշխատում էր բարի եւ աղնիւ մարդ դառնալ:

Ժ.

Ենք լռութեամբ պէտք է անցնենք Դիկի կեանքի մնացած տարիները, կ'ասենք միայն, որ նա արդարացրեց բարեկամների իւր վրայ դրած յոյսերը: Դիկը պատիզպանութեան մէջ կատարեալագործուեցաւ, եւ ընտելացաւ այնպիսի գեղեցիկ ու կանոնաւոր պարտէզներ շինելուն, որոնք միայն Անգլիայումն են լինում: Պարոն Զօնն ու Նէյլօրը խորհուրդէին տալիս Նրան յատկապէս պարտիզպանութեամբ պարապելու եւ ամեն կերպ օգնում էին այս աշխատասէր ու շնորհալի երիտասարդին:

Երբ նա շատ լաւ սովորեց պարտիզպանութեան արուեստը, պարոն Զօնը ծանօթացրեց Նրան իրան ծանօթ մեծատունների հետ եւ ազնուամիտ ու ջանասէր երիտասարդը բարեխղճաբար ու եռանդով աշխատելով ձեռք բերեց բարի անուն եւ ապահով կեանք եւ այս բոլորը մի «Փայլուն» կ'պէհէ» շնորհիւ:

Ծերունի Թոմասի ուրախութեանը չափ չը կար: Նա այնքան ապրեց, մինչեւ որ Դիկը պսակուեցաւ,

տուն ու տեղի տէր դարձաւ եւ այն ազնիւ ու իմաստուն խրատներին էր հետեւում, որ փոքրուց սովորեցրել էր նրան պատկառելի ծերունին:

Թոմասը հասաւ մինչեւ խորին ծերութեան եւ նրա մահը նոյնպէս խաղաղ ու հանգիստ էր, ինչպէս եւ նրա կեանքը: Նրա մարմինը հանգստանում է Դէնգամի գերեզմանատանը, հասարակ շիրմի մէջ. շատերը յարգանքով են յիշում պատկառելի եւ բարի ծերունուն: Պարոն Զօնը, որ բաւականին ծերացել է, մըտաբերելով ծերունի Թոմասին, միշտ կրկնում է.

—Հանգիստ ոսկորներիդ, պատկառելի ծերունի: Տայ Աստուած, որ իմ կեանքիս վերջն էլ նոյնպէս խաղաղ եւ հանգիստ լինի, ինչպէս քոնը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0388967

421